

loqui libet. Ipsa etiam est contemptrix vitæ temporalis, connexio multitudinis, velamen reatus, signum cœlestis discipulatus.

Lingua dolosa: Dic, quomodo sit contemptrix vitæ temporalis.

Amor Dei: Considera, quomodo Dei mei Apostolus charitate præditus ait: *Cupio dissolvi, et esse cum Christo* (Phil. 1). Et Deus meus per se ait: *Majorem charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis* (Joan. xv).

Lingua dolosa: Hoc pande, quomodo sit connexio multitudinis.

Amor Dei: Retorque mentis tuæ oculos ad primordia sanctæ Ecclesiæ, ubi *multitudinis credentium erat cor unum et anima una* (Act. iv), et vide quomodo multitudo in unum connectebatur, quæ sibi in quadam suavi, et laudabili concordia jungebatur.

Lingua dolosa: Quomodo est velamen reatus?

Amor Dei: Quia ut dicitur: *Charitas operit multitudinem peccatorum* (Jac. v). Et alibi dicitur, quod *universa delicta operit charitas* (Prov. x). Scio ipsam

A esse vestem nuptialem, quæ a nobis plenius arceat frigus infidelitatis. Qua veste ille caruit, qui in tenebras exteriores miti meruit.

Lingua dolosa: Quomodo charitas est signum cœlestis discipulatus?

Amor Dei: Deus meus non ait discipulis suis, quod in illuminatione cæcorum, mundatione leprosororum, suscitatione mortuorum, sui agnoscerentur esse discipuli. Sed ait: *In hoc cognoscent omnes, quis mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad invicem* (Joan. xiii). Ipsa charitas est perfectionis vinculum, quia omne opus a tentatione cito dissolvitur, si non per charitatem ligatur.

Lingua dolosa: Tædet me sermonis tui.

Amor Dei: Gratias ago Deo meo, quod aliquantulum versutiæ tuæ sopitiæ sint: modo siles, modo victa jaces, quia te loqui non tantum tædet, sed etiam pudet. Et

. *Jam victa jacebis,*

Nec jam mortiferas audebis spargere flammæ,

Lingua dolosa cadit, quam sanctus amor superavit.
Christum collaudet, qui post hæc prælia gaudet.

ANONYMI BENEDICTINI

Qui sub Friderico Barbarossa imperatore scripsit

INSIGNIS LIBER DE PŒNITENTIA

ET

TENTATIONIBUS RELIGIOSORUM.

(D. Bern. PEZIUS, *Biblioth. ascet.*, t. II, p. 4, ex ms. cod. bibliothecæ Mellicensis.)

MONITUM.

Et alterum hoc *Bibliothecæ Asceticæ Antiquo-novæ* volumen ab Anonymo ausp. cor, cujus præter ætatem et ordinem, quem Benedictinum fuisse ex cap. 25 sat liquidum arbitror, reliqua prope omnia obscura incertaque sunt. Imo ex cap. 32 videtur auctor data opera nomen suum celasse, ubi contra obtretractatores suos id sibi solatio futurum existimat, *quod personam auctoris ignorent*. Forte tamen id ætegi posset, si alter ejusdem libellus, quem *Tristitiarum, quæ secundum Deum sunt*, inscripsit, et infra cap. 10 ipse laudat, exstaret: nisi et ab hoc nomen suum abesse voluerit, quod vehementer suspicor ex insigni quodam opusculo *De conscientia*, quod hujus nostri Anonymi stylum, methodum, ingenium et ætatem ex asse refert, atque adeo vix alium quam eundem auctorem habet. Porro id his verbis concludit: *Verumtamen absconde epistolam vel librum, si sic magis eligis nominari; vel si propalare decreveris, tace nomen auctoris. Novit Auctor salutis, cui soli omnis honor et gloria, etc.* Ut adeo universim auctori propositum fuisse videatur, editis a se libellis vel modestiæ, vel declinandæ invidiæ causa nomen suum subducere. Opusculum hoc posterius laudatum *De conscientia* (5), proxime in lucem efferendum, in codice membraneo bibliothecæ Mellicensis, a me lit. K, num. 32, insignito asservatur. Auctorem editi hic opusculi floruisse sub Friderico Barbarossa planissimum est ex cap. 59, ubi exstat illius rhythmus adversus monachos qui in expeditione sacra, a Friderico imperatore in terram sanctam anno 1189 suscepta, voti et officii sui obliti, spiritum seductoris decepti, iter illud agredientes, armis, ut laici, pugnare parabant. Habetur hic libellus in duobus chartaceis codicibus bibliothecæ Mellicensis, quorum prior lit. G,

(D) Exstat infra.

num. 171, ex quo eum A. R. P. Gerardus Eineder, sodalis noster charissimus, exscripsit : alter vero lit. R, num. 30, notatus est. Tertium exemplum in monasterio Monscensi vidi, non citius tamen, quam sæculo xv, uti et ambo codices Mellicenses, exaratum. Potest hic tractatus commode in tres partes dispesci, quarum prima ab initio usque ad cap. 25 varias de pœnitentia quæstiones secundum veterum scita et usum pertractat : inde altera usque ad cap. 33 diversis claustralium tentationibus obviat ; postrema a proximo capite usque ad finem libelli tradit, *qua ratione homo semper unus secum et cum Spiritu Dei esse possit*. Quæ omnia auctor septuaginta tres annos natus ex cap. 32 stylo succinco, acuto ac eleganti exsequitur.

TRACTATUS DE PŒNITENTIA.

Dilecto filio Senior salutem. Stesichorus inter A laudem et vituperationem Helenæ fluctuans, oculos, quos nunc vituperando amisit, nunc laudando recipere meruit. Ego autem apud te tam laude tua quam etiam vituperatione æque cæcus permaneo. Igitur nequior est mea quam Stesichori fortuna. Laudem enim, qua te laudavi, calumniaris : simulatam, non veram esse dicis, quod non ex vero corde loquor ea, quæ de te loquor. Si autem laus vera non est, nec ex vero corde loquor, aut derisio est aut adulatio. Qui autem deridet, deridetur. Qui adulatur, de hoc quidam dicit :

Laudat adulator, sed non est verus amator.

Utroque vitio iudicio tuo subjaceo. Quod si verum esset, merito elogium utriusque sustinerem. Sed ego neutrius mihi conscius sum : ergo iudicium tuum in hac parte errat. Cur deriderem, qui materiam derisionis non haberem ? Cur tibi adularer, qui nullum aliud commodum a te quæro, nisi ut te fruar in Domino ?

Dicis : Nolo laudari nimis nec vituperari. In neutro nimis fui. In te dictiones aliquas, quas minus grammaticè posueras, reprehendi, ut nunc, ubi in penultimo versu Musæ tuæ *cubitu pro cubito* posuisti. Hoc amice, non vituperando feci. Quintilianus inimicus esse noluit, cum dixit : *Hic corrige sordes*. In laudando quoque modum non excessi, dum dixi :

Vox tua quantum gravis, tamen est semper mihi sua-

[vis.

Aurea lingua tua facit omnia sic mihi chara.

Parum autem, nihil hyperbolicum dixi : dicta enim hæc fidem non excedunt. Igitur laudem tui simulatam vel hyperbolicam dicere noli. Hæc ad metrum tuum respondi. Nunc ad prosam, quam subscripsisti, accedam. Et quia longior textus erit, quod scripturus sum, non pro epistola, sed pro libello habebis.

CAP. I. *Proponuntur variæ quæstiones de agenda cum fructu pœnitentia, et tentationes fluctuantis religiosi.*

Propheta in persona Domjini loquitur : *Attendi et auscultavi : nemo quod bonum est loquitur, nec est qui dicat ; Quid feci ? (Jer. viii.)* Cum homo Dei gratia præventus redit ad cor et cogitare cœperit, quid

A Deum in tot et tantis offenderit, hujusmodi rixam Deus quærit. Hinc etenim salus hominis incipit. Revocat enim culpas ad memoriam, cogitat de pœnitentia, de conversione, de confessione, de satisfactione, et in his, quid potissimum sit vel fieri debeat, fluctuat. Talem te in litteris tuis accipio.

Dicis quippe, tibi suspectum esse, quod Deus pro peccatis tuis te nunquam coram hominibus confundi permiserit, quod hoc forte in futurum distulerit, cum venerit occulta hominum judicare, ut tunc peccatum tuum angelis et hominibus manifestum fiat. Quæris, si libera sit confessio ? si sufficiat uni soli sacerdoti confiteri tantum, si peccatum non iteratur, et inuncta pœnitentia compleatur. B Percontaris, cum peccatum iteratur, si secunda pœnitentia admittatur ? Item interrogas, quanta et qualis debeat esse pœnitentia ? Conquereris, quod animus tuus in multa distrahatur, modo in barathrum desperationis, modo ad reversionem cordis et perfectam pœnitentiam satisfactionis : quomodo nunc velis mutare locum causa majoris districtio- nis, quomodo velis nunc includi, nunc eremita fieri. Hæc et alia quædam id generis quæris, de quibus magnum tumultum in corde pateris.

CAP. II. *Incertitudo futurorum non desperationem sed sollicitudinem in homine generet.*

Fateor, his quoque sæpius perturbatus est animus meus. Et non solum his quæstionibus, quibus de peccatis et pro peccatis agitatur, sed et cum homo omnia facit bona, quæ facere potest, *nescit utrum odio, an amore dignus sit, quia omnia reservantur in futurum incerta (Eccle. ix)*. Job quoque : *Verebar, inquit, omnia operæ meæ (Job ix)*. Verba, inquis, hæc, verba desperationis sunt ; ego autem quæsi a te verba consolationis, ut de singulis, de quibus proposui, edoctus animus meus requiem aliquam inveniret.

Audi ergo breviter consolationem, quæ corrigat omnem desperationem. Scimus, inquit, *quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, his qui secundum propositum vocati sunt sancti (Rom. viii)*. Et hoc, inquis, incertum est etiam, *qui secundum propositum vocati sunt sancti*. Et ego : Cur quæris scire, quod solius Dei est ? *Novit Dominus, qui sunt ejus (Prov. iv)*. Si vis certus esse, ora, la-

hora et persevera, ut sis unus de his, qui sunt ejus. Præscientia ista Dei non securum hominem reddere debet, quia non otiosis, non tepidis, non negligentibus, sed vigilantibus, sed laborantibus, sed perseverantibus regnum Dei provenit. Omnia ergo incerta ista, recte accepta, non faciunt desperationem sed mittunt hominem in timorem; timor vero generat sollicitudinem; sollicitudo mandatorum Dei impletionem; impletio mandatorum Dei spem, spes frangit desperationem. Quicumque per hos gradus, duce Spiritu sancto, ascenderit, hic desperare nequit. *Quicumque enim Spiritu Dei aguntur, hi filii Dei sunt* (Rom. viii). Item: *Spiritus reddit testimonium spiritui nostro, quod filii Dei sumus* (ibid.).

CAP. III. *Quod Deus quosdam coram hominibus confundi permittat, quosdam vero non, partim est misericordia, partim iudicium. Quænam sit peccatori utilis et necessaria confusio?*

His quasi quibusdam titulis propositis recapitulentur omnia, et de singulis, quid Dominus dederit, dicamus.

Commendas misericordiam Dei super te magnam, in hoc videlicet, quod, licet turpiter multumque peccaveris, excepto quod peccantem patienter sustinuerit, nunquam te coram hominibus de peccatis tuis confundi permiserit. Et post pauca: *Patientiam ipsius super me magnam dixerim an iram? Differt forte, quod tremens dico confundere me coram angelis et hominibus, cum venerit in majestate sua* (Luc. ix). Et quid tibi super hoc faciendum sit, consilium quaeris.

Nec ego consilium melius scio, quam quod tu ipse subjunxisti. Dixisti: *Timeo nimis; sed præventiam et præveni faciem ejus in confessione*. Verumtamen quare quosdam de peccatis suis coram hominibus confundi permittat, quosdam vero non partim patet, partim latet, partim est misericordia, partim est iudicium. Misericordia est, quando Deus peccatorum diu in peccatis, ut convertatur, patienter sustinet, et homo ille hac patientia considerata confunditur in se, erubescensque misericordiae Dei ingratus inveniri redit ad Deum, et præter quod peccavit hoc ipsum, quod patientia Dei tandiu abusus est et plangit.

Potestne peccatori confusio esse nisi coram hominibus confundatur? Ita voluit, qui dixit: *Quem fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis?* (Rom. vi.) Hæc confusio voluntaria est et sufficiens Deo, nec indiget confusione, quæ coram hominibus est. Domine Jesu, quid tu decernis super hoc dicto? Estne in Evangelio tuo super hoc aliquod documentum? Peccator ille, qui cum Pharisæo in templo orabat, stans a longe nolebat oculos ad cælum levare, sed percutiebat pectus suum, situ loci, habitu corporis, conscientia rea cordis confusionem indicavit. Situ, quia a longe stabat; habitu, quia nolebat oculos ad cælum levare; conscientia, quia pectus suum percutiebat. A longe stabat, quia

ut alter Adam patientiam Domini timebat; oculos ad cælum levare nolebat, quia Deum, quem peccando offeuderat, in cælo habitare sciebat; pectus suum percutiebat, quia rea conscientia, quæ eum mordebat, sub eo latebat. Num talis confusio apud Deum sufficiens est? Dic tu, Domine Jesu, qui tunc dixisti, dic, quaeso, et nunc: *Amen dico vobis, inquit, descendit hic justificatus ab isto in domum suam* (Luc. xviii). Est ergo talis confusio sufficiens Deo, nec indiget confusione, quæ coram hominibus est.

Sed si Deus tibi parcit, tu parcere noli; dic confessori tuo, recita quotidie Deo in corde tuo singula peccata tua, lava per singulas noctes lectum tuum (Psal. vi), id est singula peccata tua deplora. Confundere in conspectu Dei, et abstulisti Domino causam te coram hominibus confundendi. Misericors est Dominus Deus noster (Psal. lxxxv). Hæc est causa non confundendi peccatorem coram hominibus, quia per confusionem spontaneam, qua homo coram Deo apud se confunditur, homo humiliatur, humiliatus liberatur, liberatus salvatur. Hæc confusio ex misericordia est, et hæc patet. Hæc confusio hominem sperare, non desperare facit: in hac te esse volo, quia confusio hæc gloriam adducit.

CAP. IV. *Quosdam Deus coram hominibus vult confundi, ut fracta duræ mentis cervice, ad viam salutis revertantur.*

Item quare quidam pro peccatis suis coram hominibus confundantur, et hoc dicendum est. Sunt quidam adeo duræ mentis, qui nunquam nisi coram hominibus confundantur, peccare cessabunt. Hi impetu quodam feruntur, donec Deo misericorditer permittente in suis itineribus perversi in tale quid inciderint, quo pro opprobrium et confusionem a sæculi hominibus ferre non possunt, et ideo ad Deum converti compelluntur. Unde propheta: *Veni, inquit, ad Babylonem, ibi liberaberis*. Cum enim tale quid eis pro peccatis suis acciderit, quod sæculi honorem habere non possunt, sicut Corinthius ille, quem Paulus publice ab omnibus redargutum et confusum tradidit Satanæ in interitum carnis, ut spiritus ejus salvus fieret; et si quis in adulterio captus et castratus fuerit, vel aliud id generis illi et illis acciderit, hi, inquam, confusionem et opprobrium sæculi non ferentes ad Deum convertuntur et ita liberantur.

Sunt et aliæ confusiones, quæ non sunt hujus quæstionis; cum quis despectus et abjectus est sæculo, vel quia incurvis pedibus natus est vel gibbosus, vel ex divite pauper, vel ex nobili inglorius fuerit factus. Et hæc quidem nonnunquam ad meliora hujusmodi homines commutant. Sed felix est confusio, quocumque modo fit, quæ homini causa salutis est. Et hi, qui hac confusione recte utuntur, desperandi non sunt. Hæc confusiones salvandorum sunt; quia sive clam coram Deo sive coram hominibus confundantur, ad salutem animæ confunduntur.

CAP. V. *Confusio damnandorum hic in quibusdam incipit, et in futuro consummabitur.*

Est et confusio damnandorum, quæ in quibusdam hic incipit et in futuro consummata permanebit. Et ubi est? inquis, quod dicitur: *Non judicabit Deus hic in idipsum (I Cor. xi)*, si quidam et hic et ibi puniuntur? Dictum est hoc de his, qui peccata sua sponte in se puniunt, in quibus locus secundæ vindictæ Deo non est juxta id Apostoli: *Si nosmetipsos judicavimus, non utique dijudicavimus a Domino.* Qui vero obstinati in peccatis permanent, eorum quidam et hic et ibi puniuntur, ut Antiochus et Herodes, qui a vermibus consumpti cum magno tormento vitam præsentem finierunt, illuc pergentes, ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguetur (*Isa. LXVI*). Nec est duplex sed una vindicta, hic quidem cœpta, ibi vero continuata et æterna, et sic est una in illis vindicta.

Quæris forte cur in aliquibus æque damnandis similis ultio non appareat, id est hic et ibi. Videlicet ne si in omnibus pœnam differret, aut peccata nescire aut contemnere putaretur. Quæ autem magis in isto quam in illo ultionem manifestam præveniant, ego cum Apostolo exclamo: *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, quam incomprehensibilia, etc. (Rom. xi.)*

Harum igitur confusionum prima humiliat, secunda purgat, tertia damnat; prima est suavis, secunda gravis, tertia horribilis. Prima est devotior, secunda securior, tertia damnabilior. Prima est amplectenda, secunda toleranda, tertia fugienda. Tu igitur, homo Dei, quid in his tibi tenendum, quidve fugiendum sit, prudenter discerne. Si vero prudentiæ tuæ inniti formidas, committe te clementissimo et omnipotentissimo Domino. *Ipse dabit tibi intellectum (II Tim. ii)*, et: *Ipse te enutriet, et non dabit in æternum fluctuationem justo (Psal. LII).*

CAP. VI. *Consuetudo veterum monachorum quibus soli abbati extra casum extremæ necessitatis peccata sua confiteri licebat.*

Si libera sit confessio quæris, id est, si tibi vel cuilibet licitum sit, cui velit confiteri, quæris. Quod non liceat, in consuetudinibus ordinis nostri ex præcepto habemus, quod nulli nec priori ipsius claustrum de criminalibus nisi absente abbate vel prælato, et hoc in extremis suis, audeat confiteri. At tu privilegia, inquis, singulorum communem legem non faciunt. Ad hoc respondeo: *Lege, quam suscepisti et novisti, hac jure teneris.* Hinc quoque quod ex consuetudine dixi non licere, canones quoque prohibere videntur. Urbanus secundus: *Placuit, ut nulli sacerdotum deinceps liceat quemlibet commissum alteri sacerdoti ad penitentiam suscipere sine ejus consensu, cui se prius commisit.*

Huic contrarium videtur, quod dicit Augustinus: *Qui vult confiteri peccata, ut inveniat gratiam, quærat sacerdotem, qui sciat ligare et solvere.* Sed nota quod hoc dictum est in questione illa, ubi quæri-

tur: si socio vel proximo suo etiam laico liceat confiteri, si forte sacerdos deest, nec haberi potest? Quicumque in necessitate sacerdotem quæsitum habere non potest, socio vel proximo suo confiteri licet, etiam si ligandi et solvendi potestatem non habeat. Augustinus: *Tanta est vis confessionis, ut si deest sacerdos, confiteatur proximo. Sæpe enim contingit, quod pœnitens non possit verecundari coram sacerdote, quem desiderandi nec tempus nec locus offert, et si ille cui confitebitur potestatem solvendi non habeat, sit tamen dignus venia ex sacerdotis desiderio, qui crimen confitetur socio. Mandati enim sunt leprosi, dum irent ostendere ora vel se sacerdotibus, antequam ad eos pervenirent.* Unde patet Deum ad cor respicere, dum ex necessitate prohibentur ad sacerdotes pervenire.

Num igitur, ais, est dispensatio aliqua admittenda ex hoc, quod prohibere nulli confiteri nisi magistro sacerdoti, cui me obedientia obligavi, sicut est in hoc, si sacerdos quæsitus haberi non potest, socio tamen vel proximo quis confiteri potest? Indoctus est enim et indiscretus magister meus, nescit quamlibet culpam, ut est, digne pensare: minor est in majoribus, major est in minoribus, nescit dignam pœnitentiam injungere, non potest ergo sanare. Hac necessitate ego forte constringor.

Ad hoc respondeo primo: Imputa peccatis tuis, quod talem magistrum habere meruisti. Verumtamen quod ille minus circa te facit, tu contritione cordis et majori devotione satisfactionis adimple. Denique si omnibus his quæstionibus eximere te vis, quod dico, fac. Primo confitere prælato tuo, cui te obedientia obligasti, tametsi indoctus et indiscretus sit. Deinde liberum tibi erit eadem peccata tua et aliis sacerdotibus confiteri; quia, ut dicit Augustinus, *Quanto quis pluribus confitebitur sacerdotibus in spe veniæ turpitudinem criminis, tanto facilius consequetur gratiam remissionis. Ipsi enim sacerdotes plus jam possunt proficere, plus contentibus parcere.*

Hoc vero summo cave, ne propter contemptum vel odium tui magistri alios confessores tibi quæras, nisi propter ignorantiam ejus. Præcipit enim Urbanus secundus: *Ut nullus sacerdotum quemlibet commissum alteri sacerdoti ad penitentiam suscipiat sine ejus consensu, cui se prius commisit, nisi propter ignorantiam illius, cui prius confessus est.* Alioquin quomodo scire poteris, si insufficientis est medicus? Obedientiam quoque tuam implesti.

Est adhuc, quod confessionem tuam liberam facit; si videlicet sacerdos plenus rimarum est, hoc est, si continere et tacere non potest, qui confitentium peccata aliis prodatur. Hunc quasi quandam pestem fuge. De hoc Gregorius tale decretum dat: *Sacerdos ante omnia caveat, ne de his, qui confitentur peccata sua, alicui recitet, non propinquis, non extraneis. Nam si hoc fecerit, deponatur, et omnibus diebus vitæ suæ ignominiosus peregrinando pergat.*

De dispensatione hujus quæstionis, quod sensi,

absolvi, sententiæ meliori non præjudicans. Si autem judicium meum errat, tu, quod melius est, sequere. Cavendum est autem omnino in hac re, ne quis propter fugitivam confessionem aliquid supradictorum de magistro suo fingat.

CAP. VII. Quid sit confessio et quotuplex?

Quoniam quidem confessionis mentionem fecimus, non abs re videtur, quid sit confessio, et quomodo facienda sit dicere, quamvis in serie interrogatorum tuarum illud omiseris.

Primum nota quod hoc nomen *confessio* duplicem habet significationem. Est enim confessio laudis et est confessio peccati. Confessio laudis, ut ibi: *Confessio ejus super cælum et terram (Psal. cXLVIII)*, hoc est: Laus Dei in cælo et in terra est, vel super cælum et terram, id est laus Dei supra est, quam angeli vel homines sciant vel possint laudare. Confessio vero peccati est ibi: *Dixi: Confitebor adversum me injustitiam meam Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei (Psal. xxxi)*. Dixi, id est delibero apud me: *Confitebor lingua cordis, sacerdoti vero homini lingua cordis et oris: Adversum me, non per diabolum, non per fatum, non per hoc vel illud me excuso, sed mihi me culpam impono: Injustitiam meam, quia non feci quod facere debui, et feci quod facere non debui, quod injustitia est. Nam sicut justitia est, reddere cuique quod suum est; ita injustitia est, subtrahere cuique quod suum est. Et tu remisisti impietatem peccati mei, hoc est reatum peccati mei; quem solus Deus primo absque homine dimittit, dum peccatorem intus in anima vivere facit. Talis confessio si contrito et humiliato corde fit, et perseverans sit, et voluntaria est, spem veniæ habet.*

Est et alia desperationis ut Judæ, et ea quam Judex sæculi in reis, sententia condemnatis, extorquet: de hac ad præsens negotium nil dicere est. Est igitur confessio peccati vera, quando peccator in timore Dei corde penitenti, peccata, quæ fecit, corde et ore Deo et homini sacerdoti confitetur in remissionem peccatorum, sicut catholica credit Ecclesia.

CAP. VIII. Quomodo peccata sacerdoti confitenda sint secundum opinionem veterum?

Quomodo facienda sit confessio, nolo me præceptorem expectes, sed beatum Augustinum, qui ut in omnibus, sic et in hoc doctor et magister noster est. Augustinus in libro *De penitentia: Quem penitet, omnimodo peniteat, et dolorem lacrymis ostendat. Repræsentet Deo vitam suam per sacerdotem, præveniat judicium Dei per confessionem. Præcepit enim Dominus mundandis, ut ostenderent ora sacerdotibus, docens corporali penitentia confitenda peccata, aut per scriptum manifestanda.*

Item Augustinus in libro *De fide ad Petrum (6): Consideret qualitatem criminis in loco, in tempore,*

in perseverantia, in varietate personæ, et quali hoc fecerit tentatione, et in ipsius vitii executione. Oportet enim penitere fornicantem secundum excellentiam sui status vel officii, et secundum modum meretricis, et in modum operis sui, et qualiter turpitudinem egit, si in loco sacro, si in tempore orationi constituto, ut sunt festivitates et tempora jejunii. Consideret quantum perseveraverit, et defleat, quod perseveranter peccavit, et quantum perseveranter, et quanta victus fuerit impugnatione. Sunt enim nonnulli, qui non solum non vincuntur, sed ultro se peccato offerunt; nec expectant tentationem, sed præveniunt voluntatem. Et pertractet secum, quam multipliciter actione vitii delectabiliter peccavit. Omnis ista varietas confitenda est et defendenda, ut cum cognoverit, quid peccatum est, cito inveniat Deum propitium. In cognoscendo augmentum peccati inveniat, cujus ætatis fuerit, cujus sapientiæ et ordinis. Inmoretur in singulis istis, et sentiat modum criminis purgans omnem qualitatem vitii. Defleat virtutem, qua interim caruit. Dolendum est enim, non solum quod peccavit, sed quia se virtute privavit. Sic confessio facienda est.

Turbaris, anxiaris, impossibile et indecens forte dicis, talem facere confessionem: tum quia *delicta quis intelligit? (Psal. xviii)* tum quia turpe est aliqua peccata ita nude dicere, ut facta sunt. Ipse quoque confessor tuus talia audire scandalizatur. Fac ergo, quod dico. Peccata quæ intelligis, confitere; quæ non intelligis, voluntas pro posse sit. Quod ita turpe est, quod omnino turpe est, per circumlocutionem innotescere poteris. Coram Deo non erubuisti ita facere, et coram homine sic fecisse, confiteri erubescis? Si modo reticueris, veniet tempus, quo coram omnibus denudaberis. *Horrendum est incidere in manus Dei viventis (Hebr. x).*

Unde hoc, inquis, quod necesse habeam sic confiteri? Audi. Nullum peccatum erit impunitum. Si nullum peccatum erit impunitum, ergo omne peccatum scitur. Scitur autem vel ab homine vel a Deo. Quod homo scit in se, homo punit in se. Quod Deus scit in homine, et homo nescit in se, voluntatem confitendi habeat, si sciret homo, et patienter ferat iram Domini, dicens cum Job: *Iram Domini portabo (Mich. vii)*, quia merui, etiamsi non intelligit ipse homo peccatum suum: non enim *bis* *judicabit Deus in idipsum*. Quod autem nullum peccatum nostrum scientiam Dei fugiat, Job testatur: *Observasti, inquit, omnes semitas meas, et vestigia pedum meorum, considerasti (Job xiii)*. Et ipse Dominus per prophetam dicit: *Scrutabor Jerusalem in lucernis (Soph. i)*.

Confitere igitur, quod fecisti, sicut fecisti, et quando fecisti, et quantum fecisti, et ubi fecisti, et quis fecisti, et quæ et qualis sit persona, cum qua fecisti, vel si est impersonale, quod fecisti. Hæc omnia quoties et quam delectabiliter, et qua ætate fueris, confitere, si vis securus esse. *Horren-*

(C) Non exstat hic locus libro citato sub nomine Augustini, qui alias est S. Fulgentii.

dum est enim, sicut supra dixi, incidere in manus A Dei viventis (Hebr. x).

CAP. IX. *Licet peccatum uni sacerdoti confessum pluribus confiteri, tametsi id necessarium non sit, nisi iteretur.*

Quæris si sufficiat semel et uni tantum sacerdoti confiteri, si modo peccatum non iteratur, et injuncta poenitentia compleatur? Si peccatum non iteratur et injuncta poenitentia compleatur, ut ego sentio, sufficit semel et uni tantum sacerdoti confiteri. Unde Joannes Chrysostomus: *Non est necesse ut, quod sacerdoti semel confessi sumus, iterum confiteamur, sed lingua cordis, non carnis apud verum judicem id jugiter confiteri debemus.* Si vero suspecta est tibi culpa tua, et certior vis fieri de venia, confitere quod velis, ut coram singulis erubescas; quia quot erubescencias tuleris, tot remissiones accipis. Joannes Chrysostomus: *Ideo jubemur confiteri peccata, ut erubescenciam patiamur pro pœna. Nam hoc ipsum pars est divini judicii.* Augustinus: *Multum satisfactionis obtulit, qui erubescenciam dominans nihil eorum quæ commisit nuntio Dei negavit. Laborat enim mens patiando erubescenciam, et quoniam verecundia est magna pœna, qui erubescit pro Christo, fit dignus misericordia. Unde patet quia, quanto pluribus quis confitebitur in spe veniæ turpitudinem criminis, tanto facilius consequitur gratiam remissionis.*

Quamvis igitur in prima confessione tua deletum sit peccatum tuum, et non cogaris secundo idem peccatum, nisi iteretur, alicui confiteri: tamen si vis, per plures confiteri poteris, quia erubescencia quædam punitio peccati est, sicut satisfactio operis, et exinde humilior et cautior eris. Sufficit igitur semel et uni tantum sacerdoti peccatum, si non iteratur, confiteri per plures vero licet quidem, sed si expediat, tu judica. Omnia Paulo licent, sed omnia non expediunt.

CAP. X. *Quotiescunque in peccata labimur, semper spes veniæ resurgentibus suppetit.*

Denique quæris: Cum peccatum iteratur, si secunda poenitentia admittatur? De hoc in libello *Tristitiarum* (7), quæ secundum Deum sunt, dixi: quod tibi sufficere posset, si memoriæ mandasses. Sed, ut video, super glaciem in te scripsi, vel in saccum pertusum misi (Agg. 1). Animal mundum non solum unguam scindere, sed etiam ruminare debet. Observa et confer in corde tuo verba Dei, ut habeas omni te poscenti reddere rationem de fide et spe, quæ in nobis est. Semel itaque accipe et crede, et confitere quod ubi poenitentia, ibi et indulgentia est. Poenitentia autem homini peccatori a Deo est; ab hoc et indulgentia est. Quoties ergo Deus dat homini poenitentiam, toties dat et indulgentiam. Est igitur poenitentia secunda, tertia et deinceps.

Poenitentia si vera est, non semel tantum sed sæpius agi, iterumque per poenitentiam post lapsum

nos secundo et tertio et deinceps resurgere posse, auctoritate prophetarum, legis et Evangelii, et sanctorum Patrum testimoniis evidentibus edocemur.

CAP. XI. *Idem exemplis Israelitici populi confirmatur.*

Quoties peccaverunt filii Israel in deserto, et postquam intraverunt in terram repromissionis, quoties et quot modis peccaverunt, et quoties Deus eorum poenitentiam susceperit, qui Veteris Testamenti historiam legit, non ignorat. Hujus rei testis est David: *In omnibus his, inquit, peccaverunt adhuc. Et cum occideret eos, quærebant eum, et revertebantur. Et dilexerunt eum in ore suo, et lingua suamentiti sunt ei. Ipse autem est misericors, et propitius fiet peccatis eorum (Psal. LXXVII).*

Quid ad rem, inquis, de falsa eorum poenitentia? De vera poenitentia quæstio est. Respondeo: Sicut aliqui eorum fuerunt, qui falso poenituerunt; ita quoque aliqui in illis fuerunt, qui vere poenituerunt. Dicis: Illud lego, istud non lego. Audi: Nec ego lego poenitentiam Moysi vel Aaron; Moysi quod aquam de petra producere desperavit; Aaron, quod aureum vitulum fecit. Quod uterque tamen verè poenituerunt, hinc constat, quia salvati sunt. Sic ergo in illis quidam fuerunt, qui videntes iram Dei vere poenituerunt, et quoties poenituerunt, toties indulgentiam consecuti, quamvis hoc scriptum non sit. Unde Moyses serpente æneum in deserto exaitavit, ut percussi aspicientes sanarentur. Si ergo Deus propter falsam poenitentiam quibusdam toties pepercit, et de malo poenitentes liberavit, multo magis de peccatis suis vere poenitentes toties et toties, hoc est multoties suscepit et salvavit.

Ne desit exemplum, quid dicit David, qui post peccatum Uriæ, secundo peccavit, cum populum numerari fecit, et poenituit, et Deus poenitentiam ejus secundam suscepit? Nam cum angelum percutientem populum vidisset: *Ego sum, inquit, qui peccavi, ego qui inique egi: isti qui oves sunt, quid fecerunt? (II Reg. xxiv.)* Ad cujus poenitentiam, quia ex corde fuit, angelus mox a cæde populi cessavit. Quod dico de David, ipse David in psalmo qui unusest de septem, qui poenitentiales dicuntur, secundam et tertiam ac deinceps poenitentiam esse ostendit: *Putruerunt, inquit, et corruptæ sunt cicatrices meæ (Psal. xxxvii).*

Cutis, quæ de vulnere sanato occalluerit, cicatrix dicitur. Vulnus sanatum est, peccatum per poenitentiam emendatum. Cicatrices corruptæ sunt peccata denuo commissa. Et quid de his faciendum est? In eodem psalmo hoc docet: *Quoniam iniquitatem meam annuntiabo, et cogitabo pro peccato meo (ibid.).* Qua spe? *Intende in adjutorium meum, Domine Deus salutis meæ (ibid.).* Quem Deum salutis suæ vocat, ab illo indulgentiam peccatorum exspectat.

Quoties ergo quis peccaverit et vere poenituerit,

(7) Libellus auctoris *De tristitiis*, quæ sunt secundum Deum.

is toties indulgentiam peccatorum habebit. Quous-
que, inquis? Lignum in quocunque loco sive ad
austrum, sive ad aquilonem ceciderit, ibi erit.
Exhinc pœnitentia fructuosa nulla erit.

Amplius dicitis: Res, de qua agitur, secundum
quosdam res dubia est. Res autem dubia nec ex-
torta interpretatione Scripturæ confirmari, nec uno
teste probari potest. Ad hoc respondeo: In expla-
natione sacræ Scripturæ, si quis in verbis Domini-
cis, ut beatus Gregorius dicit, virtutem requirens
ipse aliter, quam is, per quem prolata sunt, sense-
rit, etiamsi sub intellectu alio ædificationem chari-
tatis requirit, Domini sunt verba, quæ narrat. Quia
ad hoc solum Deus per totam nobis sacram Scri-
pturam loquitur, ut nos ad suum et proximi amo-
rem trahat. Interpretatio itaque mea non est ex-
torta; quia ad consolationem peccatorum, ne despe-
rent, interpretor, nec a verbis nec a sensibus pos-
sitæ veritatis discedo.

CAP. XII. *Eadem de relapsu peccatoris et iterata pœni-
tentia prophetarum doctrina.*

Quid dicitis, uno teste, uno teste nil legitime posse
probari? Verum est; quia, ut quidam ait: *Testi-
monium unius est quasi nullius*. Procedat ergo cum
David et alius testis in idipsum. Ait Jeremias (*cap.
11*): *Quam vilis facta es iterans vias tuas? Verumtam-
en revertere ad me, dicit Dominus*. Viæ hominis
sunt opera hominis bona vel mala. Per bona opera
homo graditur ad vitam, per mala ad mortem. Homo
autem vias suas iterat, cum peccator iterum et ite-
rum peccat. Vilis ergo fit; quia posteriora ejus
prioribus semper pejora fiunt; quia semper se ipso
deterior fit. Quod sequitur: *Verumtamen revertere
ad me, dicit Dominus*, junge singulis iterationibus;
quia, quoties homo peccaverit, si ad Deum revertitur,
toties ejus pœnitentia a Deo suscipitur.

Omnes prophetæ in commune hoc senserunt,
scripserunt, et scriptum nobis reliquerunt, ut per
patientiam et consolationem Scripturarum spem
habeamus. Sic omnes prophetæ usque ad Joannem
Baptistam, qui scripserunt vel prædicaverunt, hoc
intenderunt, ut homines ad Deum converterentur,
et per pœnitentiam sanarentur. A diebus quoque
Joannis Baptistæ regnum cœlorum vim patitur et
violenti, id est perfecte pœnitentes, rapiunt illud,
cum eis ex misericordia datur, quod ex justitia non
debetur. Sufficiunt tibi hæc de veteri? an adhuc
desideras aliquid audire de novo videlicet an se-
cunda et tertia et deinceps pœnitentia peccatoribus
vere pœnitentibus concedatur? Primum ergo quæ-
ramus ab illo de cujus verbis nulla dubitatio est.

CAP. XIII. *Confirmantur asserta ipsius Christi et
SS. Patrum doctrina.*

Publica, Domine Jesu Christe, qui non venisti
vocare justos sed peccatores in pœnitentiam (*Marc.
11*), potentissime, sapientissime, benignissime Do-

A mine, sententiam planam et determinatam re-
sponde, qua omnem quæstionem removeas, errorem
excludas, consolationem gignas. *Non dico*, inquit,
tibi, Petre, septies, sed usque septuagies septies
(*Matth. xviii*). Fidelis sermo et omni acceptione
dignus, sermo clementiæ, sermo indulgentiæ, ser-
mo sancti Spiritus numero consecratus, rivus fon-
tis æterni, cujus vena est misericordia, quæ est
super omnia opera Domini, semper fluens, et nun-
quam deficiens. Qic, Domine Jesu, dic, quæso, ite-
rum eundem sermonem, in quo dicendo auditui
meo dabis gaudium et lætitiã. Si enim David nu-
dus, et totis viribus ante arcam Domini saltavit,
quia eum venturum prævidit, qui et pœnitentiam
prædicabat, et indulgentiam dabat: si itidem post
B peccatum Uriæ per pœnitentiam lætitiã salutaris
Domini sibi reddi orabat; si, inquam, ille sic et sic
in spe egit, quanto magis ego in re? Dic ergo, Do-
mine, iterum sermonem: *Non dico tibi*, inquit,
Petre, usque septies, sed usque septuagies septies. O
sermo bonus super datum optimum! Iste sermo est
gaudium Dei, gaudium angelorum, gaudium quoque
hominum. Gaudium Dei est, quia Pater Deus pro
recepto Filio suo lætatur et convivatur. Gaudium
est angelorum; quia *gaudium est angelis Dei super
uno peccatore pœnitentiam agente* (*Luc. xv*). Gaudium
est hominum propter certam indulgentiam pecca-
torum.

Ubi sunt nunc, qui se ab hac lætitiã sequestrant?
Ubi sunt nunc, qui secundam et tertiam et deinceps
C pœnitentiam fore negant? Ubi sunt nunc, qui fon-
tem misericordiæ obstrui sibi, non mihi volunt?
Sunt enim quidam, qui de innocentia et justitia sua
præsumunt, et ideo nec medico, nec pœnitentia
opus habere se putant, his auctoritatibus inducti:
*Non est opus valentibus medico, sed male habenti-
bus* (*Matth. ix*). Item: *Non veni vocare justos, sed
peccatores in pœnitentiam* (*Marc. viii*). Alii vero
sunt, qui numero, mensura et pondere peccatorum
suorum gravati et perterriti de secunda et tertia
et deinceps pœnitentia diffidunt. Utrosque corrigat
hic sermo. Et hæc Domini sententia ad Petrum
dicta, justos videlicet, ne sibi pœnitentiam non
necessariam putent, qui peccatum cavere non pos-
D sunt; peccatores vero, ne de pœnitentia secunda,
tertia et deinceps dubitent, desperent et pereant.

Illi vero, qui secundam, tertiam et deinceps pœ-
nitentiam non admittunt, dicunt hoc dictum ad
Petrum non de gravibus sed de levibus accipien-
dum fore. Levia, quia inevitabilia sunt, eorum pœ-
nitentiam secundam, tertiam et deinceps esse.
Gravia vero, quia omnino vitari debent et possunt,
locum secundæ pœnitentiæ non habere. Sed ut
mihî videtur (8), quia interminate Dominus hoc
dixit, tam de gravibus quam de levibus peccatis
accipiendum. Præmisit enim quemdam judicarium
ordinem, qui magis ad gravia quam ad levia pec-

(8) Cod. ut inde vid.

cata tractanda pertinet. Dixit enim : *Si peccaverit in te frater tuus, corripue eum inter te et ipsum solum. Si te non audierit, adhibe tecum unum vel tres. Si illos non audierit, dic Ecclesiæ. Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus* (Matth. xviii). Et ne contemnendum hoc putaret, sequitur excommunicatio : *Amen, inquit, dico vobis, quæcunque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cælis* (ibid.). Ecce correptio. Ecce commonitio, ecce testes, ecce iudex Ecclesia, ecce excommunicatio ! Et si cætera omnia etiam in levibus observanda forent, num quisquam pro levibus excommunicandus est ? Ergo auctoritate ista est pœnitentia tam criminalium quam levium secunda, tertia et deinceps fructuosa, si modo est vera.

Consentiant in hoc et sancti Patres. Augustinus ad Macedonium : *Quamvis caute et salubriter provisum sit, ut locus illius humillimæ pœnitentiæ semel in Ecclesia concedatur, ne medicina vilis minus utilis esset ægrotis, quæ tanto magis salubris est, quanto minus contemptibilis fuerit : quis tamen audeat Deo dicere : Quare huic homini, qui post pœnitentiam primam rursus se laqueis iniquitatis obstringit, adhuc, iterum parcis ?* Item ad Macedonium : *In tantum hominum iniquitas aliquando progreditur, ut etiam post peractam pœnitentiam, post altaris reconciliationem vel similia vel graviora committant. Et tamen Deus facit etiam super tales solem suum oriri, nec minus tribuit quam ante tribuerat, largissima munera vitæ ac salutis. Et quamvis eis in Ecclesia locus ille pœnitentiæ non concedatur, Deus tamen super eos suæ patientiæ non obliviscitur.*

Item Joannes Chrysostomus de reparatione lapsi : *Talis, mihi crede, talis est erga homines pietas Dei : nunquam spernit hominis pœnitentiam, si ei sincere et simpliciter offeratur, etiamsi ad summum quis perveniat malorum, et inde tantum velit reverti ad virtutis viam, suscipit libenter, amplectitur, facit omnino, quatenus ad priorem revocet statim.*

Item Joannes Chrysostomus super locum Apostoli : *Voluntarie enim peccantibus non relinquitur hostia pro peccato* (Hebr. x). *Sciendum, inquit, quod hic quidam exsurgunt horum verborum occasione pœnitentiam auferentes, quasi per pœnitentiam non valeat peccator post lapsum resurgere secundo et tertio et deinceps. Verum in hoc etiam pœnitentiam non excludit, nec propitiationem, quæ sæpe fit per pœnitentiam, sed secundum baptismum et hostiam.*

CAP. XIV. Explicantur sententiæ Patrum, datæ doctrinæ in speciem repugnantes.

Sententias quasdam, quæ huic assertioni adversari videntur, collegi, quas ad manum habere potui. Et ne simplicioribus errorem generare possint, determinationem addidi earum. Apostolus ad Hebræos : *Voluntarie peccantibus nobis non relinquitur hostia pro peccato* (Hebr. x), videlicet, ut Christus iterum patiat ; quia Christum oportebat pati semel ad multorum exhaurienda peccata. *Nec secundus baptismus relinquitur ; quia nemo post pri-*

mum baptismum rebaptizatur, sed tamen et alii modi sunt, quos iterare licet.

Joannes quoque Chrysostomus super eundem locum ait : *Sciendum est quod hic quidam exsurgunt horum verborum occasione pœnitentiam auferentes, quasi per pœnitentiam non valeat peccator post lapsum resurgere secundo et tertio et deinceps. Unde in hoc etiam pœnitentiam non excludit, nec propitiationem, quæ sæpe fit per pœnitentiam, sed secundum baptismum et hostiam.*

Ambrosius : *Reperiuntur, qui sæpius agendam pœnitentiam putant, qui luxuriantur in Christo. Nam si vere in Christo pœnitentiam agerent, iterandam postea non putarent ; quia sicut unum baptisma, ita est una pœnitentia. Hoc dicit non secundum generalem, sed secundum specialem morem Ecclesiæ de solemnibus pœnitentiis, quæ apud quosdam semel celebrata non iteratur.*

Item illud Ambrosii : *Pœnitentia semel usurpata, nec vere celebrata, et fructum prioris aufert, et usum consequentis amittit, de solemnibus pœnitentiis intelligitur. Solemnis vero pœnitentia, ut idem Ambrosius ait, est, quæ extra ecclesiam fit in manifesto, in cinere et cilicio, quæ pro gravioribus horrendisque ac manifestis delictis tantum imponitur. Et illa non est iteranda pro reverentia sacramenti, ne vilescat et hominibus contemptibilis fiat.*

Origenes super Leviticum : *In gravioribus criminibus semel tantum conceditur pœnitentiæ locus. Et ipse de solemnibus pœnitentiis hoc dicit, quæ prioribus temporibus pro gravioribus criminibus semel tantum imponebatur ; sed hoc tempore in omnibus ecclesiis, quarum notitiam habemus, si iterantur illa graviora, iteratur et ipsa pœnitentia, sicut videre est in homicidis, adulteris et perjuris.*

Item illud quod alibi scriptum reperitur : *Quia non est locus secundæ pœnitentiæ, aut de illa solemnibus supradicta pœnitentia accipitur, aut sic intelligitur, quod homo in hac tantum præsentis vita locum pœnitendi habeat ; finita vero vita ista, secunda pœnitentia locum non habebit, quia fructuosa non est. Erit quippe et tunc malorum pœnitentia, sed infructuosa ; quia pœnam tantum, nullam vero indulgentiam habebit.*

Puto satis ex his jam constare secundam et tertiam et deinceps esse pœnitentiam. Si qui vero sunt, qui hoc non concedunt, sed contentiose agunt, quod inconveniens hinc sequatur, perpendant. Si enim pœnitentia una et semel tantum conceditur, nec fructus alterius pœnitentiæ sequentis haberi potest, si homo lapsus denuo fuerit, tunc illa prima et unica pœnitentia usque ad finem vitæ suæ homini differenda est, interim vero quid velit et quantum velit, peccet. Hoc magnum inconveniens est, Scriptura quoque contra præcipiente : *Ne differas, inquit, de die in diem converti ad Dominum* (Eccli. v). Item aliud inconveniens. Si nulla spes pœnitentiæ sequentis erit, si homo post illam primam et unicam pœnitentiam denuo in criminalibus lapsus

fuerit, tunc desperatus peribit. Et magnum inconueniens est, Scriptura econtra consolante: *Quacunque, inquit, hora peccator ingemuerit, saluus erit* (Rom. x). Non dicit una, sed *quacunque hora*, alioquin potestas Spiritus sancti minor inueniretur, si tantum semel et non semper posset dimittere peccata. Caveant igitur, qui hoc denegant, ne blasphemiam illam irremissibilem in Spiritum sanctum incident.

CAP. XV. *Qui iteratam pœnitentiam fructuosam relapsis esse negant ipsi sibi viam salutis præcludunt.*

Domine sancte Spiritus, respice et audi me propitijs. Ego de cœtu eorum esse nolo qui potestati tuæ detrahunt, qui sibi aditum indulgentiæ, si denuo post primam pœnitentiam lapsi fuerint, intercludunt. Scio, Domine, quia tibi subest posse, quando, quoties et cui vis misereri. *Exultabo, Domine, et lætabor in misericordia tua* (Psal. xxx). Magna est iniquitas mea, sed præsumo de magna misericordia tua. Quoties cor contritum et humiliatum (Psal. l) mihi dederis, toties et pœnitentiam dabis; quia et hoc ipsum pœnitentia est. Non ergo tantum est una pœnitentia, sed quoties visitaveris peccatorum corda, toties erit et eorum pœnitentia. Necessè est mihi, Domine, misericordiam tuam et potentiam confiteri; quia multoties lapsus sum in criminali. Stare nec volui nec potui; quia prona est in malum ætas hominis ab adolescentia, propter quod indiget numerosa pœnitentia.

In conspectu throni Joannes vidit mare vitreum, quod est vita baptizatorum, fragilis ac lubrica ad casum.

*Benigne multum, Domine,
Tu lapsus scis in homine:
Infrina est materia.
Versamur in miseria.*

Hoc qui cantavit, misericordiam tuam sibi met provocavit; quia te misereri posse, quando velles, credit. Credidi propter quod locutus sum, et vere credo, quia revera et hoc credit Ecclesia. Igitur qui contentiose agitis, ut aditum salutis vobis obstruat, credite nobiscum quia lege non constringitur Spiritus sancti donum. Qui vero hoc credere nolunt, aut desperati sunt, aut ut libere peccent occasionem quærunt.

CAP. XVI. *Qualis et quanta debeat esse pœnitentia.*

Brevior tristis fuisset, si tu alter Thomas non esses. Sicut est ille, sic tu: nisi videris et tetigeris, id est omnia perscrutatus fueris, non quiescis. Nam præter alia et hoc quæstisti, qualis et quanta debeat esse pœnitentia? Super hoc omnes habemus doctorem Joannem Baptistam: *Facite, inquit, dignos fructus pœnitentiæ* (Luc. iii). Vide quid dixerit: *Non omnes digni fructus sunt digni fructus pœnitentiæ.* Augustinus: *Quærat anima fructus dignos, et si non dignos pœnitentiæ. Sunt enim digni fructus virtutum, qui non sufficiunt pœnitentibus. Pœnitentia enim graviores postulat, ut dolore et gemitu mortuus impetret vitam. Noli ergo te decipere, noli tibi blan-*

diri, noli te palpate; quia non omnes digni fructus sunt digni pœnitentiæ fructus. Quod tamen de ille pœnitentia intelligitur, quæ majorum criminum est. Non enim sufficiunt graviter delinquentibus, quæ sufficiunt minus vel parum peccantibus.

Exstat hinc quoque sententia beati Gregorii papæ, cujus doctrina aurea est. *Ut enim, inquit, loquamur secundum dignos fructus pœnitentiæ, justum est, ut qui illicita commisit, a licitis quoque abstinere, et qui illicita nulla commisit, licitis quoque utatur.* Quid dixit? videlicet, ut qui illicita commisit, ut est homicidium, adulterium, furtum, sacrilegium, perjurium et cætera id ponderis criminalia, hic talis carnem non comedat, vinum non bibat, mollibus non vestiatur, cibis lautioribus non vescatur, sæculum denique relinquat, si nec uxor, vel tale est aliquid quod impediatur, hominem super caput suum constituat, tribulationes in dorso suo ferat, proprietatem rerum dimittat, voluntatem suam non faciat, hæc omnia cum consilio faciat, ne quid plus vel minus præsumat juxta illam sententiam Sapientis: *Ne quid nimis.*

CAP. XVII. *Quæ forma sit pœnitentiæ de levioribus peccatis?*

Ista est pœnitentium forma, qui securi esse volunt de pœnitentia. Qui vero nulla illicita commisit, licitis utatur, sed tamen utatur hoc mundo tanquam non utatur: habeat uxorem tanquam non habens: gaudeat tanquam non gaudens; emat tanquam non possidens (I Cor. vii), et quædam alia in hunc modum. Ut quid? Quia sunt quædam peccata levia, quæ humanæ fragilitati quamvis parva, tamen crebra subrepunt, quæ si neglecta et collecta contra nos fuerint, ita nos gravabunt et opprimunt, sicut unum aliquod grande peccatum. Quid enim interest ad naufragium, an uno grandi fluctu navis operiatur et obruatur, an paulatim subrepens aqua in sentinam, per negligentium culpam navem impleat et submergat? Unde et pro his perpetratis licet levior, tamen aliqua debet esse pœnitentia: videlicet oratio Dominica, jejuniū, et in pauperes elemosyna, et maxime altaris salutaris hostia.

CAP. XVIII. *Pœnitenti non solum dolendum est ob peccata commissa, sed etiam ob bona omissa.*

Est alius quoque pœnitentiæ modus, quem docet Apostolus: *Humanum, inquit, dico propter infirmitatem carnis vestræ. Sicut exhibuistis membra vestra servire immunditiæ et iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem* (Rom. vi). Modus iste modus recompensationis est; ille superior satisfactionis. Recompensationis est, quia peccator non solum quod peccavit, sed etiam lugere et flere debet quod bonum non fecit, quod facere debuit. Augustinus in libro *De fide ad Petrum: Attendat peccator ejus ætatis, ejus sapientiæ et ordinis fuerit, dum peccavit. Immoretur in singulis istis, et sentiat modum criminis, purgans lacrymis omnem qualitatem criminis, defleat virtutem qua interim caruit. Dolendum est enim non*

solum quod peccavit, sed etiam quia se virtute privavit. Et hoc ergo ad dignum fructum pœnitentiæ pertinet, ut numero virtutum adæquet numerum vitiorum.

CAP. XIX. *David exemplum vere pœnitentis. Varii modi deplorandi peccata, etc.*

Si tibi non sufficit hæc doctrina, qualis et quanta debet esse pœnitentia, si quæris adhuc, accipe, lege et intellige Psalterium, et vide quam formam pœnitendi David ille magnus peccator, ille magnus pœnitens in spiritu dictaverit et docuerit, et in operibus suis exemplum dederit. Ipse enim non tam scripto quam exemplo absolutam, plenam et perfectam formam pœnitendi peccatoribus proposuit. Quid enim in Psalterio scriptis docuit, hoc in historia libri Regum operibus, ut scriptum est, implevit.

Quid autem in Psalterio docuit? Videlicet quomodo peccator converti debeat: *Conversus sum, inquit, in ærumna mea, dum configitur spina (Psal. xxxi).* Quomodo confiteri debeat: *Dixi, inquit, confitebor adversum me injustitiam meam Domino (ibid.).* Quomodo singula peccata delere debeat: *Lavabo, inquit, per singulas noctes lectum meum (Psal. vi),* id est per singula peccata mea. Peccatum enim nox est, quia excæcat animam, ne Deum videre possit. De jejuniis vero inquit: *Humiliabo in jejuniis animam meam (Psal. xxxiv).* Et quomodo jejuno? *Cinirem, inquit, tanquam panem manducabam, et potum meum cum fletu miscebam (Psal. ci).* De asperitate vero vestis dicit: *Cum mihi molesti essent, induer bar cilicio (Psal. xxxiv).* De sæculo quoque relinquendo: *Ecce, inquit, elongavi fugiens, et mansi in solitudine (Psal. lrv).* De disciplina ferenda: *Posuisti, inquit, tribulationes in dorso nostro (Psal. lxxv).* De obedientia exhibenda: *Imposuisti, inquit, homines super capita nostra (ibid.).* De patientia in persecutionibus: *Et factus sum, inquit, tanquam homo non audiens, et non habens in ore suo redargutiones (Psal. xxxvii).* Hæc omnia cum facta fuerint, ut effectum salutarem habere et apud Deum in pretio esse possint, quod maxime adhuc necessarium est, Propheta addit, conversusque ad Deum dicit: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus; cor contritum et humiliatum, Deus, non despicias (Psal. l).*

Sicut enim secundum Paulum, nec fides, nec eleemosyna, nec martyrium sine charitate alicui prosunt: ita nec illa corporalis exercitatio sine corde contrito et humiliato sufficere possunt. Idcirco vero ad Deum hujus dicti apostropham facit, quia solus Deus intuetur cor, et solus Deus cogitationes hominum novit. *Est enim, qui nequiter humiliat se, et interiora ejus plena sunt dolo (Eccli. xix).* Hoc ergo solus Deus discernere potest.

Cumque quis omnia hæc etiam in contritione et humilitate cordis perfecit, non de meritis præsumere, sed in misericordia Dei sperare debet. Unde Psalmista: *Ego, inquit, sicut oliva fructifera in domo Domini speravi in misericordia Dei in ater-*

num et in sæculum sæculi (Psal. li). Cur autem tanto opere has spicæ colligo, cum tota messis ipsius Psalterii, quantum ad pœnitentes pertinet, in id ipsum sit?

Dicis: Magna sunt hæc, difficilia sunt hæc, impossibilia sunt hæc. Frater, magnus morbus forti indiget medicina. Qui se dilatavit in scelere, multus esse debet in satisfactione. Hoc quoque Dominus Jesus in suscitatione Lazari significavit (*Joan. xi*). Vide quanta fecit Jesus. Sorores Lazari miserunt et vocaverunt Jesum. Venit Jesus, vidit sorores Lazari flentes et Judæos plorantes, et lacrymatus est Jesus. Venit ad tumulum Jesus, jussit lapidem removeri Jesus, fetebat Lazarus jam quatruiduanus, plorat Jesus, fremit Jesus, et iterum fremit Jesus, suspicit in cœlum et orat Jesus, ut Lazarus foras veniat; clamat Jesus, jubet eum solvi et abire Jesus, tandem convivium suum fecit eum Jesus. Hæc et alia fecit in suscitatione illa Jesus, non pro impossibilitate sua, sed pro majori labore pœnitentium significando.

Dicis nunc: Quia qualis et quanta debeat esse pœnitentia magnifice prædicasti, et nusquam mediocre pœnitentiam concessisti, scire velim ad quem modum pœnitentiæ te informaveris, ut exemplo tuo veniam sperare possim. Te enim scribente, te prodente, te accusante, unum te de magnis peccatoribus esse cognovi. Audi: nolui minus dicere, licet minus faciam. Facilius est dicere quam facere. Melius est facere quam dicere: optimum dicere et facere. Sed quia me pro exemplo habere vis in pœnitentia, quod dico, fac. *Fili hominis, ingredere domum et fode parietem, et vide abominationes, quas illi fecerunt hic, fode parietem, et iterum fode, et tertio fode sicut præceptum est prophetæ (Jer. viii).* Fode parietem cogitationum, parietem locutionum, fode parietem operationum, et quidquid his singulis peccaveris, vide. Cumque in his singulis te peccasse criminaliter cognoveris, accipe super te T, quod est signum gementium et dolentium. T figura crucis est, crux passio est. Imitare ergo passionem Christi, et comple ea que desunt passionum Christi in carne tua, et vir ille indutus lineis, et atramentarium in dorso suo habens, cum viderit T super te, transiens non percutiet te.

Tenorem propositi capituli compendioso sensu accipe sic. Si iniquitates tuas videris, et cas dimiseris, et signum super te acceperis, hoc est amaritudinem veræ pœnitentiæ ad instar passionis Christi habueris, angelus percutiens non lædet te, hoc est, vindicta Dei non veniet super te. Ingrederi quoque silvam peccatorum tuorum succidere, effodere, exstirpare. Silva hæc constat ex spinis et tribulis, quam primus homo propter prævaricationem præcepti in maledictione terræ suæ accepit. *Cum, inquit, operatus fueris terram, non dabit fructus suos, sed spinas et tribulos germinabit tibi (Gen. iii).* Terra hominis caro ejus est. Ille operatur terram, qui carnem suam in deliciis et

concupiscentiis nutrit et fovet. Spina grossior est et aperte vulnerat. Tribulus subtile acumen habet, occultius pungit et difficilior exuitur. Spinæ ergo sunt peccata manifesta, quæ secundum Apostolum extra corpus sunt, ut est homicidium, furtum, perjurium et similia. Tribulus est peccatum intus in carne latens, quando quis secundum Apostolum in corpus suum peccat, ut ille qui fornicatur qualibet fornicatione, qui tribulus difficile eruitur; quia, juxta Domini dictum : *Hoc genus dæmonii non nisi in oratione et jejuniis exire poterit* (Marc. ix). Peccata ergo tua, sive sint spina sive tribulus, succide illa deserendo, effode ea constando, eradica nil abscondendo.

Dicis : Tam multa, tam magna, tam turpia sunt peccata mea, quod ea constiteri confundor. Confusio illa, frater, pars magna pœnitentiæ est, cui si dominatus fueris, quod omnia confessus fueris, etiam misericordiam Domini citius mereberis. Et cum hæc feceris, non statim securus eris. Peccata tua eorum te sint semper. Cogita pro peccatis tuis. Plora per singula peccata tua, ut Propheta : *Exitus*, inquit, *aquarum deduxerunt, oculi mei, quia non custodierunt legem tuam* (Psal. cxviii).

Lacrymas, inquis, habere non possum. Quære has a Deo, quia donum Dei sunt. *Potum*, inquit, *dabis nobis in lacrymis in mensura* (Psal. lxxix). Si lacrymas habere non poteris, offer cor contritum et humiliatum, quod Deus non spernit. Elige tibi in sanctis Dei patronos, qui ad hoc idonei et sufficientes sunt, et constitue singulos per singula peccata tua, ut quod merito tuo obtinere non poteris, illorum suffragio consequaris. Ora semper, esto *ut passer solitarius in tecto* (Psal. ci) per diem, esto cicada cantans per noctem. Imitare Prophetam dicentem : *Domine Deus salutis meæ, in die clamavi et nocte coram te* (Psal. lxxxvii). Ama vigilias, multiplica venias, pectus pugnis tunde, secretum opportunis horis quære, rugitum cum gemitu emitte : *Rugiebam*, inquit, *a gemitu cordis mei* (Psal. xxxvii). Cuba in sacco, grossior tunica sit tibi pro cilicio, non sit tibi diurna quies lecti, nec membra resolvat calor. Longa quies lecti, et membra resoluta calore nutriunt vermes vitiorum.

Nunquam te diabolus inveniatur otiosum. Aut oratio in ore, aut meditatio sancta in corde, aut divina lectio sit in manibus assidue. Hæc et alia perfectioris pœnitentiæ sunt, per quæ *regnum cælorum vim patitur* (Math. xi). Hæc tibi, frater, sufficiant. Cur tibi referam angulos meos et soliloquia cogitationum mearum se inter se accusantium aut etiam defendentium? Quid tibi referam illa vel illa secreta mea? *Secretum meum mihi, secretum meum mihi* (Joan. xxiv).

Dicis ergo nunc : Heu! heu frater! quid faciam? quia minor et insufficientis sum ad ista omnia. Putabam modum pœnitentiæ tuæ utrumque leviozem fuisse. Ut vero video, nil minus perfectioribus facis, si impleveris ea quæ dicis. Audi quod Propheta

A dicit, dic et tu : *Imperfectum meam viderunt oculi tui* (Psal. cxxxviii). Et quid faciam? Audi Dominum : *Quis rex iturus adversus alium regem committere bellum, nonne sedens prius computat, si possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad se? Alioquin adhuc illo longe agente, mittens legationem rogat ea quæ pacis sunt* (Luc. xiv). Jesu misericors Domine, quem mitemus, vel quis erit legatus noster adversus regem hunc, qui cum duplo suo venit adversus simplum nostrum? An tu es rex ille, et tamen legatus noster? Utique Domine, secundum divinitatem tuam rex ille es, secundum humanitatem tuam legatus noster es, qua interpellas pro nobis, non solum apud Patrem, sed et apud te, qui cum Patre unum es. Cum tuo duplo venis adversus simplum nostrum; quia non solum opera, sed et verba et cogitationes nostras venis judicare. Quis ergo salvari potest sine te? In tribus venisti salvare nos, doctrina, exemplo, oratione. Doctrina, ut doceres ignorantes; exemplo, ut provocares duos; oratione, ut confirmares deficientes.

De doctrina constat, quia aut in templo, aut in synagogis Judæorum, aut in monte, aut in campis tribus docuisti, modo discipulos tuos, modo Judæos, modo turbas. Ad quid? *Hæc*, inquit, *locutus sum, ut vos salvi sitis* (Joan. v). De exemplo nihilominus manifestum est. Dixisti enim : *Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis* (Joan. xiii). Item : *Discite a me quia mitis sum et humilis* (Math. xi). Quare? *Et invenietis requiem animabus vestris* (ibid.). De oratione quoque dixisti : *Ego pro te rogavi, Petre, ut non deficiat fides tua* (Luc. xxii). Item : *Non pro eis tantum rogo, sed et pro his qui per verbum eorum credituri sunt in me* (Joan. xvii). At nos doctrinam tuam fastidimus, exempla declinamus, quid ergo superest nisi sola oratio tua, per quam salvemur? Quos ergo minus doctrina, minus exemplo poteris, oratione tua, Jesu misericors, salva.

Sicut potui, non sicut volui, ad interrogata tua rescripsi. Ex abundantia fuit, et est tibi, ita scis omnia. Verumtamen credo, non defore aliquos de tanta multitudinem generis humani, si inciderint in hanc schedam, quin aliquid doctrinæ inde percipiant. Non enim omnes sunt grandes; sunt et mediocres, sunt et humiles. De cæteris litterarum tuarum quæ supersunt, quia tua privata sunt, aliud initium dicendorum sumam.

CAP. XX. *Quid sit venire in profundum malorum, et quid ac quotuplex desperatio?*

Irasceris quod tarde tibi rescribo. Moras non habeo, nisi quantum mihi de statuto somno subripere possum. Moras non habeo, nisi quantum mihi post communes et privatas orationes temporis superest, quod valde parum est. Huc accedat tardum nunc ingenium et tremulæ manus, quia decrepitis sum. Notarios nunquam habere potui, gratis habere non potui, pecuniam non habui. Causa quoque fuit

quod scripta mea superflua, imo nulla judicantur. His omissis ad tua tractanda accedam. Ut autem mea melius intelligi possint tua, quibus te depinxisti, etiam ipsa verba, sicut in litteris tuis, præposui, quæ sic sunt.

Dixisti : Cum essem in peccatis, et in profundum malorum venissem, contemnens vel etiam desperans sæpius cogitabam apostatate et sequi quocunque me traxisset voluptas. Nunc vero affectibus carnis meæ per gratiam Dei sopitis, aliquantulum reversus ad cor, perfectam agere pœnitentiam meditor, a loco scilicet in quo peccavi, ad alium districtioris vel etiam disciplinioris conversationis transire. Quoniam omnis pene disciplina nostra periit. Vel peregrinari, vel includi, aut etiam eremita fieri propter Christum desidero. Facerem horum unum, si non retineret votum et obedientiam, quodque necessarius videor Ecclesiæ, quæ me enutrit, sive ad vitam sive ad mortem, nescio, Deus scit. Inter hæc ambigua quid potissimum eligam, ignoro. Cogito me sæpe liberare ab omnibus claustris sæculique negotiis, nec proficio. Hucusque tua.

Primo possum tibi dicere, quod dicit poeta :

Mutantem vultus teneam quo Protea nodo ?
(HORAT. Ep. I, 1; 90.)

Cum enim in tot effigies voluntatum mutaris, nonne recte quodammodo Proteum te dixerim, qui nunc vir, nunc femina, nunc longus, nunc brevis, nunc senex, nunc puer mutabatur. Cum, inquis, in profundum malorum venissem. Quid sit profundum malorum, quomodo in profundum malorum perveniatur, dicam : non te, sed simplices doceo. Non doceo ut doceam, sed doceo ut docear. Non doceo malum faciendum, sed doceo ne fiat. Profundum malorum est multitudo majorum criminum, in quod nemo subito venit. Sicut enim nemo repente fit optimus, ita nemo repente fit pessimus. Cum enim quis in consilium impiorum abierit, et peccatum aliquod primo perpetraverit, pœnitentia aliqua timorem Dei adhuc cogitans contristatur; cum vero, consumpto timore illo, viderit se impune peccasse; quia Deus peccatum illud statim noluit punire, delectatio ejusdem iterandi vel alterius faciendi succedit, tanquam filia Herodiadis, quæ in medio saltavit, et consilio matris caput Joanni abstulit. Filia Herodiadis est delectatio peccati dulcis, quæ in medio saltat, dum cor hominis iterum et iterum ad peccandum delectatio titillat. Hæc consilio matris, id est peccati caput Joannis petit, dum peccatum perpetratum Christum, qui est caput nostrum, homini tollit, per quod homo diabolo conjungitur, sicut Herodias Herodi illicite copulabatur.

Cum ergo peccatum addit peccato; quia non potest cessare vel manere in uno vitio, juxta illud: *Qui in sordibus est, sordescat adhuc* (Apoc. XXI); cum, inquam, cadit de peccato in peccatum, et Deus in instanti nullum punit, absque retractione

A currere incipit per portas mortis (quot enim sunt peccata, tot portæ mortis sunt) in profundum malorum festinat; cumque paulatim timorem Dei deposuerit, contemnere incipit; quia propter impunitatem male securus nulla jam vel extrema tristitia cor ejus tangit. Ita consuetudine cæcatus tenetur. Exhinc desperatio nascitur, et quæ desperatio? Vide.

Tres sunt desperationes : una, qua homo difficultate pœnitentiæ deterretur; quia se ad perficiendam pœnitentiam sufficere desperat, et converti tardat. Hæc remissibilis est, si tamen in ea non permanserit. Est et alia, qua homo desperat non remissionem peccatorum, si pœniteat, sed quod Deus de pœnitentia ejus curam non habeat. Hæc est remissibilis, quia hanc humilitas excusat, quia timet, ne præsumat. Maxima quoque pars nostrum hac laborat. Homo enim, cum fecerit bona quæ potest, *nescit utrum odio vel amore dignus sit; omnia quippe reservantur in posterum incerta* (Eccli. IX). Hac desperantes non desperamus. Justitiam quidem timemus, sed de misericordia præsumimus. Est tertia quoque desperatio terribilis, videlicet blasphemia Spiritus sancti irremissibilis, quando peccator non credit, quod Spiritus sanctus possit ei dare remissionem propter criminum suorum magnitudinem, et in hoc obstinatus contemnit, quia non curat quod facit. Tunc Behemoth caudam suam in corde ejus quasi incudem malleatoris stringit, qui nodus in æternum insolubilis permanebit. Hic peccator est mortuus quartus, Domino quidem nuntiatus, sed a Domino non est resuscitatus. Est, inquam, de quo propheta dicit : *Super tribus sceleribus et quatuor non convertam eum* (Amos. I).

Nunc easdem desperationes cum aliqua determinatione repetam. Prima est pusillanimitatis, secunda dubietatis, tertia perditionis. Prima indiget animi confirmatione, secunda Spiritus sancti consolatione, tertia manet absque omni remedio sine fine. Contra timiditatem primæ desperationis, quam homo ad difficultatem pœnitentiæ habet, Salomon fortitudinem promittit, dicens : *Viam sapientiæ monstrabo tibi, ducam te per senitas æquitatis, quas cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui, et currens non habebis offendiculum* (Prov. IV). Ad tollendam dubietatem secundæ desperationis, qua homo de indulgentia suspectus est, audi quid Dominus Jesus dicat : *Non veni vocare justos, sed peccatores in pœnitentiam* (Marc. II). Semper est verum : ubi vera pœnitentia, ibi est et vera indulgentia. De tertia desperatione hæc sola doctrina est, quod irremissibilis est : *Blasphemia, inquit, Spiritus sancti neque hic neque in futuro remittetur* (Matth. XII). Si dubitas blasphemiam esse Spiritus sancti quicumque obstinatus non credit Spiritum sanctum posse dare remissionem peccatorum, hinc certus fias. Quando Dominus Jesus dixit paralytico : *Confide, fili, remittuntur tibi peccata*, Judæi dixerunt : *Hic blasphemat* (Matth. IX). Purum hominem Christum credebant, ideo eum

blasphemare dicebant, quia dimittere peccata solius Dei est. Quamvis autem Christus et ipse potestatem dimittendi peccata habeat propter cooperationem sanctæ Trinitatis, specialiter tamen remissio peccatorum ad personam Spiritus sancti pertinet, quia ipse est remissio omnium peccatorum. Christus vero sicut in Spiritu sancto demonia eiecit, ita et in Spiritu sancto peccata dimittit. Sic quidquid facit, totum in Spiritu sancto facit. Si igitur Judæi dixerunt, Christum blasphemasse, quia potestatem dimittendi peccata quasi Deo abstulisse, et sibi videbatur vindicasse: multo magis blasphemant, qui Spiritum sanctum peccata posse dimittere negant. Quæ in hoc irremissibilis est, quod obstinata et incorrigibilis est.

Non me lateat alias super hæc blasphemia esse sententias, quarum quæstionem ventilare id temporis non est. Cum igitur dicis: Cum in peccatis essem et in profundum malorum venissem contempnens et desperans, tu discerne de qua desperatione dixeris. Tantum tertia illa longe sit a te, et quod illa longe sit a te, indicasti, cum innox de pœnitentia tua addidisti: *Reversus ad cor* perfectam pœnitentiam agere sæpe meditor. Ut hæc desperatio et hæc blasphemia ab omnibus nobis longe sit, corde credamus, et ore confitemur, quia Spiritus sanctus omnium peccatorum remissio est.

CAP. XXI. Oratio ad sanctum Spiritum pro impetranda spe veniæ peccatorum.

Domine, sancte Spiritus, qui es iustitia in supernis, misericordia in infimis, qui es spiritualis unctio in sanis, vinum et oleum in vulneratis, qui es dexteræ Dei digitus, divisus in donis, unus et idem in singulis, qui Paracletus diceris, qui pro peccatis suis mœrentes consolaris, donum Dei, equarum fons vivus inexhaustus, misericordia, ignis consumens, rubiginem peccati auferens, charitas Deum et nos conjungens! Omnipotentissime, misericordissime Domine, te rogamus, ut ab hac blasphemia custodias nos, quia vere credimus et confitemur quod tu es omnium peccatorum remissio. Non est multitudo, non est quantitas aliqua peccatorum, quæ potentiam et misericordiam tuam excedat. Adsunt exempla, quibus probemus dicta.

Multitudo peccatorum fuit in Maria Magdalena, cui dimissa sunt peccata multa, quantitas in Paulo persecutore, in David verbum Uriæ. Ille misericordiam consecutus est, quia ignorans fecit; iste, quia peccasse se dixit, audire meruit: *Dominus quoque transtulit peccatum tuum, non morieris (II Reg. xii)*. Item in Corinthio illo fornicatore, cujus similis fornicatio nec inter gentes audiebatur, cui quia Corinthii, et Paulus donavit. Hoc specialiter totum opus tuum fuit, Domine, sancte Spiritus, Ilcet Deus operatus sit Pater et Filius. Eamdem ergo misericordiam fac in omnes, qui te adorant, invocant, et omnipotentiam tuam constituentur.

(9) F. Locelli.

A CAP. XXII. Num locus, in quo quis peccavit, pœnitentiæ causa mutandus?

Nunc revertamur ad tua tractanda. De loco in quo peccasti, ad alium transire te velle dicis. Et causam ponis, ut tibi videtur, necessariam, videlicet districtioris et disciplinatoris conversationis, quoniam omnis disciplina nostra pene perit. In loco, in quo peccasti, mane, ut loculi (9), in quibus ibi et ibi peccasti, tibi sint in facie, ut si negligenter egeris, te moneant. Si dissimulare velis, lapides te reum clament, faciantque te memorem, ne quid per oblivionem impunitum et inemendatum dimittas. Ad perfectam quippe pœnitentiam pertinet, ut sigillatim in singulis locis te punias, in quibus singulis sigillatim peccasti. Sicut enim in singulis membris illis, in quibus homo plus peccat, plus punitur, ut dives, qui plus in lingua peccaverat; ita in quolibet loco, in quo homo specialiter peccat, specialiter et puniri debet.

Fabula non est, quod offero: verum est. Quidam miles nostris temporibus inimicis suis ad viginti villas una die combussit. In proxima nocte ejusdem diei ab inimicis suis occisus est, a sepultura pro culpa incendii per tres dies suspensus est. Interim quidam sacerdos vicarius plebani per somnium vidit quomodo miles ille per tica grossa et longa, ut anser, confixus esset, et per singulos lares singulorum domorum incensarum assaretur. Et cum incandisset ut ferrum, aqua frigidissima juxta erat, in quam demergebatur, de qua extractus iterum assabatur. Sic per singulas lares domorum illarum factum est. Denique finitis astationibus illis ad montem magnum et altum transportatus est, qui aperuit se, et de eo maxima flamma ascendit, illuc illo intromisso mons se clausit.

Ecce testimonium habes, quod in locis singulis, in quibus homo peccat, et puniri habeat. Sic per singula sacra tempora, sic per singulos sacros ordines, sic per singulas professiones, sic per singulos gradus consanguinitatis, sic quidquid tale inveniri potest, in quibus homines peccant, singillatim punire se debent. Mane ergo in loco, in quo peccasti, ut vivas ibi et ibi pœniteas, ne post mortem ibi et ibi exagiteris (10).

D CAP. XXIII. Quidam pœnitentes exemplo adulteræ, paucis a Christo absolutæ, se muniunt, sed decipiuntur.

Fortè nunc dicis: Tædet me disputationis tuæ; quia pene nusquam, ubi se præbet occasio, de pœnitentia taces, et ita eam multiplicas, exaggeras, ita difficilem exponis, ut etiam ipso auditu deterrear et timidus efficiar. Et mirum est valde, unde hanc formam et hunc modum pœnitentiæ habeas, cum Dominus mulieri in adulterio deprehensæ simplicem, facilem et compendiosam indixerit pœnitentiam.

Gaudeo, frater, de hac oppositione tua; quia quidam sunt, qui se hoc exemplo muniunt, sed deci-

(10) Cod. *exigaris*.

pŕuntur. Hoc primum dicere possumus quod hoc privilegium communem legem non facit. Nonnunquam enim Deus aliqua fecit, aliis aliqua facere præcepit, quæ nobis in exemplum trahenda non sunt. Præter hæc, si recte inspexeris, perfectissimam pœnitentiæ formam in hoc pœnitentiæ Domini invenies. Veni ergo, frater, huc, esto tecum, esto mecum, inspiciamus hujus pœnitentiæ plenitudinem, omissis quibusdam circumstantiis, quia videlicet ante hoc opus, quod in peccatrice ista facturus erat, perrexit in montem Oliveti, hoc est in altitudinem misericordiæ: *Miserationes enim Domini super omnia opera ejus (Psál. cxliv)*. Item et quod per hoc quod accusatores mulieris semetipsos cognoscere fecit, exemplum dedit, ut in se discant magistri, quomodo aliis peccata sua confitentibus debeant misereri. His, inquam, et aliis omissis, consideremus verba sola pœnitentiæ, mulieri nunc a Domino injunctæ, si talis pœnitentia, qualem abhorres, hic inveniri possit.

CAP. XXIV. *Mulier adultera, a Christo ex Judæorum manibus erepta, perfectæ pœnitentiæ formam præbuit.*

Pœnitentia sic describitur: *Pœnitentia est peccata commissa deslere, et deslenda ulterius non committere*. In hac tria considerantur: cordis contritio, oris confessio, operis satisfactio. In cordis contritio. et humilitas, in oris confessione verecundia, in operis satisfactione labor. Vide nunc si in peccatrice ista hæc fuerint, et quomodo fuerint.

Cor contritum habuit quia cor ejus lapideum a Christo in molle demutum est. Quod per descriptionem illam, qua inclinatus in terram scripsit, significavit; quia cor ejus digito suo, id est Spiritu sancto ad pœnitentiam informavit. Ibi humilitas fuit, quia se peccasse recognovit. Oris confessio fuit, quia propter ream conscientiam nil contradicere habuit. Quid putas verecundiæ habuit, quando culpa ejus accusatoribus suis nota fuit, et Deum, quem nil latere potest, inspectorem et judicem habuit? Maxima pars est pœnitentiæ verecundia, quia pœnitens sponte patitur pro sua culpa. Quid putas etiam timoris habuit, quando solam sententiam lapidationis exspectavit?

Hoc maxime nunc est in quæstione, quomodo opus satisfactionis in ista fuerit, cum nec in verbis Domini, quæ ad eam dixit, aliquid tale sonuerit, nec ipsa pro culpa sua aliquid fecisse legatur. *Vade*, inquit, non sis otiosa, sed *vade*, id est profice in virtutibus. Virtutes autem nullus sine labore consequi potest. *Jam amplius noli peccare (Joan. viii)*. Non dixit: Non pecces; quia nemo, quo adhuc vivit, sine omni peccato esse poterit, criminale tamen quodlibet vitandum est. *Noli peccare*, hoc est voluntatem peccandi aliquid criminale non habeas. Nemo putet se severam posse pœnitentiam agere, et simul voluntatem peccandi habere. Qui actu et voluntate peccata derelinquunt, continuo eis tentationes insurgunt, quæ sine labore vinci nequeunt. Pro

A multis unum exemplum accipe. Vitium fornicationis non superatur nisi in jejuniis et oratione. In victoria igitur fornicationis conquiritur virtus castitatis. Uno enim labore et vitium vincitur et virtus acquiritur. Si ergo illa debuit ad virtutes proficere, et nolle peccare, cum utrumque sine pugnæ labore fieri non potuit, perfectæ pœnitentiæ formam Domini in his verbis huic mulieri tradidit. Noli igitur tædere super his quæ scire et facere necessarium est.

CAP. XXV. *Ob malitiam hominum religioso non facile de loco ad locum cominigrandum.*

Cur vero de loco ad locum transire tibi menti sit, id causæ fore fateris quia omnis disciplina nostra perit.

B Tres quidem causæ sunt, pro quibus mutatio loci fieri potest, videlicet persecutio, defectus necessariorum, destructio loci vel ordinis. Sed hoc tempore quo ibis, et quo fugies? Proverbium vulgare est: *Morde digitum unum, iterum unum, et iterum unum, omnes æqualiter dolent*. Legitur in Josepho quod quidam præsagium futuri excidii, quod sub Vespasiano et Tito factum est, diu quotidie clamitaverit: *Væ ab oriente, væ ab occidente, væ a meridie, væ ab aquilone, væ undique, væ et mihi!* Instar ego possum clamitare: *Væ a scapulari Cisterciensium! væ a cuculla Cluniacensium! væ a tunica Præmonstratensium! væ a camisia Regularium! væ ab omnibus angulis mundi! Ubi lex? ubi fas? ubi ordo? ubi silentium? ubi lectio? ubi opus manuum? ubi communis vita? omnes quærun quæ sua sunt, aut publice aut privatim.*

C Dicis mihi: De quibus hæc dicis, de subditis an de magistris? A sanctuario meo incipite. Sunt enim magistri prurientes auribus. Sunt quippe illa nunc tempora, quæ apostolus Paulus futura prædixit, in quibus omnes tam magistri quam discipuli speciem pietatis sunt habentes, virtutem autem ejus abnegantes. In mundo vero ubique dolus, ubique fraus, ubique perfidia: *fidēs nulla, et ita nulla, ut ipse Dominus dixit: Dum venerit Filius hominis, putas inveniet fidem super terram? (Luc. xviii.)* Et propheta: *Non est, inquit, veritas, non est misericordia, non est scientia Dei in terra. Maledictum et mendacium, et homicidium, et furtum, et adulterium inundaverunt, et sanguis sanguinem tetigit (Ose. iv)*. Sed in istis nonnullis ita prævaluerunt cœnobitæ sæcularibus hoc tempore, ut merito eis dici possit: *Erubescite, Sidon, ait mare (Isa. xxiii)*. Item propheta: *Justificasti in viis tuis pessimis sororem tuam Oolibam (Ezech. xxiii)*.

D Mane ergo in loco tuo, et dic quod ille dixit: *Væ et mihi!* Sed quo sensu? Ne durum tibi videatur audi: *Væ tibi, væ et mihi, væ omnibus qui zelum Dei habent, quod hæc tempora videre duravimus! Quoniam abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum (Mat'h. xxiv)*. Mane ergo in loco tuo. Ubique sunt scorpiones, ubique dracones, cum quibus et inter quos Ezechiel habitat. Lot quoque

cum pessimis habitabat, qui animam justi iniquis operibus de die in diem affigebant.

Et quia non invenis ubi requiescat pes tuus, mane in loco tuo, ut columba reversa mansit in arca. Observa tamen et cave ne cum aliis calicem liquaveris, tu camelum glutias. Quod dico, graviter ferre noli; quia hoc dico, ut tu salvus sis. Opto enim etsi plures non possum, v. l. te unum consiliis meis Domino lucrari. Cum juvenis eram, piscandi consuetudinem cum hamo habebam; sæpe tentavi, multum laboravi, unum thymallum omni tempore piscationis meæ cepi, in quo multum delectabar, et domino, cum quo conversabar, in munere obtuli. Thymallum illum tē interpretor, si modo hamo verbi Dei te capere possim, ut vel te solum Domino Deo meo offerre habeam, et tecum lætari, et in Domino te frui merear. Amen.

CAP. XXVI. *Quomodo quis spiritualiter loca sancta, corpore domi positus adire possit?*

Nec hoc præteribo, quod dixisti, quia animus sæpe suggerat tibi peregrinari. Quo? Jerosolymam. Ad quid? Ut visitem, inquis, ibi loca præsentia Domini corporali sanctificata, videlicet Bethlehem, Bethphage, Bethaniam, Josaphat, montem Oliveti, ipsum denique Jordanem.

Non habes ire necesse, quia tantum

Cælum, non animum, mutant, qui trans mare currunt.

Non habes ire necesse, quia hæc omnia domi poteris invenire, etsi non ipsa loca, tamen eorum significata. Bethlehem *domus panis* interpretatur. Christus, qui quondam in Bethlehem secundum carnem natus, et in præsepio est inventus, nunc ubique in omnibus sanctæ Ecclesiæ altaribus invenitur, licet non talis hic qualis ibi. *Etsi Christum,* inquit, *secundum carnem cognovimus, sed nunc non novimus (II Cor. v).* Non ergo habes necesse ultra mare uno loco quærere quod ubique invenitur. Altare eminus tuum est tua Bethlehem.

Bethphage *domus buccæ* interpretatur. Domus tua domi domus buccæ est, quia habes apud te scripta sanctorum Patrum, quorum ora Spiritus sanctus, ut talia dicerent, perflavit, quibus docent nos in hac terra esse peregrinos nec habere hic manentem civitatem, sed futuram quærere debere quæ non est illa Jerusalem, quæ servit cum filiis suis, sed illa Jerusalem, quæ sursum est, quæ libera est, quæ omnium nostrum mater est. Hæc Bethphage tibi quotidiana est, quod illa ultra mare esse non potest. Armarium ergo tuum sit tua Bethphage.

Bethania *domus obedientiæ* interpretatur. Cella tua, in qua te noto abbati et loco obligasti, Bethania tua est. Illa ultra mare semel sufficit, in ista jugiter permanere debes. Debes, inquam, operam dare, ut quemadmodum Christus de Bethania, hoc est, de domo obedientiæ (factus est enim Patri obediens usque ad mortem [Phil. 11]), ad cælum, ita et tu in obedientia inventus merearis esse, ubi ipse est. Cella ergo tua sit tua Bethania.

Josaphat vallis futuri judicii est. Josaphat ultra

mare, qui semel viderit sufficit. Timorem vero judicii futuri semper præ oculis habere Salomon suadet: *Semper, inquit, memorare novissima tua, et in æternum non peccabis (Eccli. vii).* Quod domi facere poteris, etiamsi Josaphat nunquam videris.

Mons Oliveti, mons est pinguedinis, dulcedinis et misericordiæ. Nihil sic dulce, quam hominis peccatoris misereri. Nihil sic magnum, quam hominem a peccato justificare posse: plus est enim hominem a peccato justificare, quam hominem creasse. Hanc autem misericordiam corde contrito et humiliato apud Deum invenire poteris, etiamsi montem Oliveti ultra mare nunquam videris.

Jordanis est fluvius confluens de duobus fontibus, Jor videlicet et Dan, qui ad radices Libani montis oriuntur, et grandiusculi separatim fluunt, deinde in unum amnem congregantur, et deinceps Jordanis vocantur, quod *descensus eorum* interpretatur. Sine aqua Jordanis hujus poteris baptismo et pœnitentia, duobus his remediis cooperantibus, quasi duobus fontibus confluentibus ablui et mundari, si descenderis, hoc est si te humiliaveris. Si igitur altare tuum tua Bethlehem est, si armarium tuum tua Bethphage est, si cella tua tua Bethania est, si timor futuri judicii tua Josaphat est, si misericordia tua tuus mons Oliveti est, si baptismus et pœnitentia tua tuus Jordanis est: si hæc, inquam, hoc est eorum significata domi tibi sunt et esse possunt, non igitur necesse habes ire Jerosolymam, et visitare loca illa ultra mare posita. Omnibus his occasionibus spoliatus dicis adhuc: Vel hoc mihi concede, ut eam Jerosolymam, ut saltem orem ibi. Audi: Mulier Samaritana dixit ad Jesum: *Patres nostri in monte hoc adoraverunt: et vos dicitis quia Jerosolymis locus est, ubi adorare oportet (Joan. iv).* Et Dominus Jesus: *Mulier, inquit, crede mihi, venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Jerosolymis adorabitur Patrem (subaudis: secundum ritum et opinionem, quæ tunc temporis apud illos fuerunt). Sed venit hora, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate (ibid.).* Subaudis: ubique, secundum quod Paulus quoque dicit: *Volo vos in omni loco orare, et puras manus ad Deum levare (I Tim. 11).* Proinde Jerusalem ubique est. Non igitur necesse habes ire Jerosolymam, ut ores ibi.

Quare ergo, inquis, tanta multitudine hominum currit Jerusalem? Respondeo: Quare dicit Jesus discipulis: *Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis? (Luc. viii).* In doctum quippe et sæculi actibus semper occupatum vulgus aliquo modo meditari debet, videlicet ut qui domi pene sine Deo sunt, devotione hujusce peregrinationis erudiantur, ut Deum quem minus Spiritu capere possunt, labore tali promereantur. Simili ratione pictura fit in ecclesiis, non propter litteratos, sed propter idiotas, quoniam quod est Scriptura litteratis, hoc est pictura idiotis. Ad hoc potest quoque illud Apostoli adaptari: *Justo lex non est posita, sed injustis (I Tim. 1),* plagariis, homicidis,

parricidis, perjuris et similibus. Non ergo necesse A habes ire Jerusalem, ut ibi ores. Tales ire per-
mitte, quales notati sunt superiori descriptione; tu
vero vota tua domi adimple.

CAP. XXVII. *Non licet religioso martyrii causa
militiam sectari.*

Præter has cogitationes, imo tentationes tuas,
haud dissimilis tentatio te apprehendit, sicut ex
aliis litteris tuis mihi ante has missis cognovi, imo
sicut ex ore tuo audivi. Dixisti enim, quod maxima
cupido animum tuum incesserit, ut martyr fieres.
Igitur in expeditione (11), quæ præsentī anno sub
imperatore Romano Frederico, ipso duce, facta est
adversus paganos, et tu ire, et cum paganis pugnare
volebas, ut vel sic, occasione videlicet hujus pugnae
martyr fieres.

Ad quod quia tunc minus, nunc plenius respon-
deo. Aliam militiam jurasti, talis pugna tibi non
licet. Exemplum præ manibus habes beatum Mar-
tinum, qui adhuc laicus dicebat: *Miles Christi sum,
pugnare mihi non licet.* Et Petro sic pugnanti dictum
est a Domino: *Mitte gladium in locum suum (Joan.
xviii).* Lege omnes vitas et passiones sanctorum
martyrum, et non invenies aliquem martyrum per-
secutorem suum interficere voluisse, ut se occideret.
Novum genus martyrii est, alium interficere velle,
ut se occidat.

Si te pugnare delectat, pugna ut Moyses. Moyses
solus in monte plus pugnabat orando, quam Josue
cum omni exercitu suo materialibus armis dimi-
cando. Quando enim Moyses orabat, Josue vincebat;
quando vero Moyses lassus intermisit, Amalec vicit.
Igitur si Martinus gladio pugnare non voluit, quia
aliam militiam spiritualem cogitabat, desiderabat,
et tandem ipse opportuno tempore exercebat; si
Petro, Domino prohibente, gladio alieno pugnare
non licet; si nullus martyrum persecutorem suum
tali gladio impetebat, ut se martyrem faceret: tu
quoque horum admonitione inductus talem cogita-
tionem, imo tentationem tuam longe fac a te.

In hac expeditione jam cæpta multi claustralium
voti, quidam etiam officii sui obliti, spiritu seductoris
decepti, iter illud aggredientes armis ut laici pug-
nare parabant. Super quorum dementia quid sen-
serim, quid reprehenderim, quid suaserim, rhythmo
edidi; cujus lectionem quidam monachi graviter
tulerunt, nonnulli, quibus placuit, exponendum
rapuerunt. Quem hic inscribere curavi, ne pereat
quod potest fore utilitati:

*Fredericus imperator, afflictorum consolator,
Omni notum sit sæculo, dare se vult periculo.
Pergant secum Christiani, revertentur bene sani!
Si quis vero ceciderit, in æternum salvus erit.
Lignum crucis, signum ducis.
Via pacis, spes salutis.
Hoc sequatur exercitus, ejus signo insignitus.
Cruce processit, non recessit, tuat quod paganus gessit.*

*Scripta sua cunctis misit, Clemens papa hoc pro-
misit:*

(11) Ætas auctoris.

*Quisquis pie, hæciter susceperit idem iter,
Liber fiat a peccato. Domino sibi placato.
Eant milites armati, non monachi, non barbati (12):
Tales domi remaneant, vota sua adimpleant.
Magis certe juvant prece, quam pugnando manus, nece,
Supercincta flocco spata auget, non tollit peccata.
Spiritus seductorius agit hos in deterius.
Frederice imperator, sis horum examinador.
Castra tua emundato, tales inde syncopato.
Illorum apostasia; per te tibi victoria.
Achor reus in populo cunctis fuit periculo.
Ite Deo benedicti, ad hoc bellum juste scripti,
Donet vobis victoriam ad æternam memoriam.
Jerusalem liberetur, sicut prius, reparetur.
Sanctæ crucis victoria fiat nostra lætitia! Amen.*

CAP. XXVIII. *Non terrena Jerusalem, sed cælestis,
veræ pacis visio est.*

Multifariæ sunt cogitationes hominum, nec facile
B quiescit homo etiam cognita veritate. Dicis ergo
adhuc, quia hujusmodi tentationes non facile, nec
cito discedunt, sed tenaciter inhærent ad instar
illius dicti:

*Non missura cutem, nisi plena cruoris hirudo.
(HORAT., De art. poet., v. 477.)*

Dicis ergo adhuc: Si me non sinis gladio pugnare
pro Jerusalem, saltem concede, ut sim in pace
apud Jerusalem; quia Jerusalem visio pacis est.

Erras, imo Jerusalem, de qua tu intendis, nun-
quam vel raro pacem habuit, semper in bellis fuit,
et adhuc est, sicut hodie videre est. Non ergo pacem
ibi habere poteris, non pacem corporis nec cordis.
Non ergo interpretatio nominis, quam tu dicis, quia
C Jerusalem visio pacis est, huic Jerusalem terrenæ
convenire poterit, sed illi cælesti Jerusalem cujus
ista significativa est, cujus fines Dominus pacem
posuit. Quæ est ergo ista Jerusalem quæ bellicosa
est, et pacem tantum habet in nomine? Ipsa est
populi Dei, hoc est significat populum Dei, quæ
quandiu hic carne peregrinatur a Domino, bella
tentationum ab hostibus, a diabolo, a proximo, a
propria carne tolerare habet; in nomine autem
tantum nunc pacem habet. Sed tunc in re erit Jeru-
salem, cum pervenerit, ubi perpetua pax et nullum
bellum erit. Non ergo in istam Jerusalem habes
abire, quia tu ipse tibi es Jerusalem. Hoc tantum
satage, ut post laborem hujus belli pervenias ad
illam cælestem Jerusalem, quæ vere visio pacis est.

D CAP. XXIX. *Nec solitudo nec eremitica vita, sed obe-
dientia, prælato præstita, passionibus animum
liberat.*

Tanquam hydra es multorum capitum, aliis ante
succisis, adhuc unum tibi restat, videlicet quod
eremita fieri meditaris. Sed quare, libenter audio;
sed cur, quæro. Quod scio, ut opinor. Conjicio
enim, quod hac de causa solitudinem eremi deside-
ras, quia importunitatem et improbitatem cohabi-
tantium fratrum propter infirmitatem et passiones
animi tui ferre non vales, putasque tibi levius esse,
si solus sis, et idem sis in solitudine, qui in cœno-
bio fuisti.

(12) Id est fratres laici.

Solus In solitudine non es propter instantiam dæmonum et tentationum, quibus solitudo ad hoc familiarior est, sed tibi periculosior, quia si cecideris, non habes sublevantem. Lectio Vitæ Patrum testatur, quod dico, verum esse. Talis es quoque in solitudine, qualis Iluc venisti; quia passiones animi, quas in cœnobio, et ibi pateris. Et verecundius est ab eadem passione in solitudine in minori superari, quam in cœnobio a majori forte superari. Verbi gratia: in iram frequenter movebaris in cœnobio; sed cum non habes in solitudine, cum quo litiges, putas illam passionem iræ a te quiescere.

Tale quid in verbis Patrum legitur. Quidam frater egressus de cœnobio in solitudinem, cum solus ibi maneret, quadam die vas aqua implevit, et juxta se posuit. Quod cadens versatum est; quod ter ita contigit. Tertia vice, vase illo arrepto, iratus fregit. Qui cum ad se reversus esset, cogitavit quia ab ira superatus est, et dixit: Ecce solus sum, et tamen ab iracundia victus sum. Revertar ergo in cœnobium, quia ubique pugna opus est, et patientia, et maxime adjutorio Dei. Sic reversus est in locum suum. Nota quod iste dixit: Quia ubique pugna opus est. Sed ubi durior pugna, ibi gloriosior est victoria. Si igitur in cœnobio tibi contigerit plus tolerare, cogita de majori mercede.

Ad instar hujus aliæ passiones animarum, ut est fornicatio, superbia, et vitia similia eremitas victos de solitudine in publicum ejecit et ejicit (*sic*). Mane ergo in cella tua, et subditus esto abbati tuo et vocatione, quia vocatus es, in ea permane. Esto vultus unius, *quia vir duplex animo inconstans est in omnibus viis suis*. Noli esse Proteus diversarum formarum, sed Anna, *cujus vultus non sunt amplius in diversa mutati*.

CAP. XXX. *Vita communis vitæ Reclusorum præferenda.*

Quid dicam de hoc, quod pene oblitus fueram, quod inter cætera, quibus sollicitabar, dixisti, animo tibi esse, etiam velle includi. De hoc nulla est mihi doctrina, quia nec experimento nec lectione super hoc aliquid didici. Laudabilius tamen et perfectius esse mihi videtur in conventu fratrum manere, ubi sive velis, sive nolis, oportet te ad consuetudines chori, capitolii (13), dormitorii, refectorii, temporibus et horis constitutis, semper esse paratum, et ubi ad imperium prælati et seniorum tuorum voluntates tuas frangas.

Laudabilius, inquam, est, sic in congregatione vivere, quam inclusum esse, qui, quando vult, orat; quando vult cessat; quando peccat, non est qui inclamet eum; quando vult, dormit; quando vult surgit; quando et quomodo vult jejunit; quando vult et quomodo vult, reficit; quando et quomodo vult, omnes voluntates suas libere facit, nec in his omnibus aliquem arbitrum admittit; ipse sibi et lex et iudex est.

(13) Ita cod.

A CAP. XXXI. *In omni ordine homo salutem consequi poterit, si recte vixerit.*

Multæ sectæ sunt, quas homines eligunt et sequuntur, sed sollicitate perpendatur, quo novissima eorum perducant, sive ad cælum sive ad infernum. Non enim ille frustra dixit: *Sunt viæ, quæ videntur rectæ, sed novissima earum perducunt in infernum* (Prov. xvi). Non accuso sectas, quæ secundum Deum sunt. Lex enim bona est, si quis ea legitime utatur. Sed sunt quidam, qui vel propter tædium, vel curiositatem, vel superbiam, vel vanam gloriam, vel inconstantiam de secta ad sectam sicut passer transmigrant. Hoc ille concedere voluit, qui dixit: *In Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ: Transmigre in montem sicut passer?* (Psal. x.)

B Sunt enim, qui quosdam sollicitant, dicentes: Transite ad nos, vita et ordo noster altior est. Hi scire debent, quia in omni ordine uni Domino servitur, ubi perfectionem idoneam sibi quisque consequi poterit. Noli ergo esse passer, mane in ordine et loco tuo. Non est tutum sæpe mutari, quia omnis subita mutatio non fit sine quadam permutatione animorum. Non est tutum vagari; quia non invenies cito præsepe tam certum ut tuum. Consilium quæsiisti, hoc consilium meum est.

CAP. XXXII. *Spondet auctor discipulo sua apud Deum suffragia, et sua errata excusat.*

Post omnia, quæ in litteris tuis proposuisti, dixisti quia propheta magnus essem in oculis tuis. Ego scio quis sum; peccator sum, non propheta, nisi in hoc velis me dicere prophetam, quia a sensu prophetarum non degenero. Quidquid illi de præterito, de præsentibus, de futuro, Spiritu sancto docente, locuti sunt vel scripserunt, ea ego credo, et secundum ea, quod loquor, loquor; quod scribo, scribo ad laudem Dei et ædificationem proximi. Sic ubi erro, noli litteris meis inservire tanquam authenticis, sed filios excussorum, id est expositores prophetarum consule: illos securus audies.

Concludis tandem litteras illas, ut invocem gratiam Spiritus sancti super te, et auxilium orationis propensius impendam pro te. Patrono opus habet, quem intercessorem paras. Sed tamen mulier illa Chananæa propter idololatriam a Domino cani comparata, pro filia exaudita est. Nam a Domino audivit: *O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut petiisti. Et sanata est filia ejus ex illa hora* (Math. xv). Fiat igitur et tibi secundum fidem tuam. Eo morem tibi gessi. Scripsi tibi, ut rogasti, imo ut exegisti, tanquam fidus interpres, qui verbum verbo reddit. Ad singula, quæ proposuisti, respondi, ut potui, non ut volui. Sententias sermonibus imperitiis involvi, grandia serpunt humi. Hoc tantum consolatur, quod planum et breve est, quod scripsi. Tu legis et laudas, quia diligis; alius legit, fastidit, vituperat, et dicit: Post gratas mensas et tot dulcia fercula sanctorum Patrum recte bene et magnifice

scribentium iste sua nulla ingerens, tanquam papa-
ver omaso apponit, ut vomitum fastidii provocet.
Poterat enim cœna sine his duci. Omne

Ergo supervacuum pleno de pectore manat.

Contra istos hoc mihi consolationi est, quod perso-
nam auctoris nesciunt. De hoc satis dictum est.

Finis venit, finis venit, finis venit. Finis scribendi,
finis vivendi, finis promerendi. Quare scribendi?
quia nec oculus nec manus mihi est, nec notarium
habere possum. Quare vivendi? quia septuaginta et
trium annorum sum, et proinde ipsa natura me
nunc urget in mortem. Quare promerendi? quia
inutilis sum, nil boni facere possum. Post hoc judi-
cium me manet, ubi mihi resurgenti reddetur, quod
promerui. Igitur, frater mi, miserere mei, et in
orationibus tuis memento mei. Quia me tibi ultra
scripturum non credo, extremam manum imponere
tibi volo. Dimidium, hoc est imperfectum dimittere
te nolo. Perfectus autem eris, si id, quod dico,
feceris

CAP. XXXIII. *Quomodo homo semper unus secum
esse possit?*

Noli esse multus vir, id est multarum cogitatio-
num. Esto vir unus, id est unius voluntatis, et
unius intentionis, et illam voluntatem et intentio-
nem tuam refer ad unum. Et quod est illud unum?
Videlicet illud unum, quod est necessarium. Quod
est illud unum? Libera et plena contemplatio Dei.
Esto ergo unus, et quære unum, adhære uni, ut sis
unus cum uno.

Dicis : Quomodo potest fieri, ut simus unus,
cum secundum Paulum in quolibet nostrum duo
sint homines, interior scilicet et exterior homo, et
hi sibi invicem adversentur, et hæc pugna inter eos
maneat quandiu in ista mortali carne vivitur?
Horum, quæ dicis, multa doctrina apud eundem
Paulum est : *Licet, inquit is, qui foris est, noster
homo corrumpatur, tamen is, qui intus est, renova-
tur de die in diem (II Cor. iv)*. Ecce duo homines
in uno homine! Et quid dixerit duos homines, et
pugnans eorum exponens, manifestat : *Caro, inquit,
concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus
carnem (Gal. v)*. Caro igitur et spiritus unius ho-
minis sunt duo homines unius hominis. Quæ sunt
autem, in quibus discordant caro et spiritus? *Mani-
festa sunt, inquit, opera carnis, quæ sunt fornicatio,
immunditia, luxuria, veneficia, inimicitia, contentio-
nes, amulationes, iræ, rixæ, dissensiones, hæreses,
invidia, homicidia et his similia. Fructus autem Spi-
ritus est : Caritas, gaudium, pax, longanimitas,
bonitas, benignitas, fides, modestia, continentia,
castitas (ibid.)*. Hæc sunt, scilicet illa et ista, in
quibus sibi invicem adversantur caro et spiritus,
æd in his tantum, qui non secundum carnem
ambulant et carni repugnant, ut Paulus, sicut ipse
de se manifeste testatur : *Video, inquit, aliam legem
in membris meis repugnantem legi mentis meæ (Rom.
vii)*. Unde ipse hac pugna fatigatus exclamabat :
Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis

hujus? (Ibid.) Sed et his, qui secundum carnem
sunt, et quæ carnis sunt, sapiunt, ista pugna con-
quiescit; quia in eis caro, quæ subjecta debet
esse spiritui, perverso ordine spiritui dominatur,
ita ut jam concupiscentiis carnis spiritus non relu-
ctetur.

Dicis : Si ergo in eis, qui secundum spiritum
ambulant, pugna est, et ego unus ex illis esse
volo, qui spiritum sequuntur, quomodo unus esse
possum, ut tu suades? Ad hæc inquam. Qui diu
in mortalitate et mutabilitate hujus temporis sumus,
nemo ex toto unus fieri potest; quia caro, quæ
adversus spiritum concupiscit, non permittit. Non
tamen quis desistere vel desperare debet, sed ope-
ram det, ut quantum posset, carnem edomet, et
spiritu subiciat exemplo illorum, de quibus dicitur :
*Qui autem Christi sunt, carnem suam crucifixerunt
cum vitiis et concupiscentiis (Gal. v)*. Et si plenarie
in præsentia fieri non potest, sicut in futuro futurum
est, laborandum tamen est, ut quod nunc ex parte
est, quandoque perfectum reddatur. Apostolus hoc
promittit : *Ex parte, inquit, cognoscimus, et ex parte
prophetamus. Cum autem venerit, quod perfectum
est, tunc evacuabitur, quod ex parte est (I Cor. xiii)*.
Et Dominus ad Martham : *Maria optimam partem
elegit (Luc. x)*. Partem dixit, non totum; quia
quidquid homo in hac vita de Deo cognoverit,
dilexerit, gustaverit, ad futuram plenitudinem par-
est, non totum. *Videmus enim nunc per speculum et
in ænigmate, tunc autem facie ad faciem videbimus
eum sicuti est (I Cor. xiii)*. Sunt alia quoque impe-
dimenta, quæ hominem prohibent esse unum ad
unum, res videlicet et negotia sæculi, quibus homo
implicatur, aliquis nolens, aliquis volens. Harum
rerum meditatio, quæsitio, appetitio sunt mu-
scæ circumvolantes, quæ oculos cordis, quibus
Deus videri debet, confundunt. Has manu sollici-
tudinis abigere debet, qui vult esse unus ad unum.
Hoc imperat Psalmista dicens : *Vacate et videte,
quoniam ego sum Deus (Psal. xlv)*. Igitur Deus
illud unum est.

CAP. XXXIV. *Qua ratione homo cum Deo unus fieri
possit.*

Quomodo autem fieri possit unus ad unum, id
est homo ad Deum, merito quæritur, cum alia na-
tura sit hominis, alia Dei; et aliter homo sit unus,
aliter Deus unum. Homo compositus est ex anima
et corpore; sed alia natura est animæ, alia corpo-
ris; ergo homo ex diversis compositus est. Quo-
modo ergo unus esse potest? Non quidem, quod
unquam caro fiat anima vel e converso; sed quod
concupiscentia animæ, et utrarumque una fit con-
cupiscentia semper immutabiliter tendens in unum,
scilicet Deum. Unde Psalmista : *Cor meum et caro
mea exultaverunt in Deum vivum (Psal. lxxxiii)*,
quod in hac vita fieri nequit, in futuro vero plene
erit. Ita fiet homo unus, cum concupiscentiam
habuerit unam, non corruptam, sed renovatam,
non ad se, sed super se, non horarium sed sempiternum.

tenam. Illud autem unum, ad quod homo fieri debet, unus Deus est. Deus autem unum est. Quia ejus essentia simplex est. Simplex est, quia non est ibi aliud et aliud, unde composita constet illa essentia. Nil accedit ei extrinsecus, nil habet diversum intrinsecus. Quidquid igitur est, essentialiter unum est, cui totum est unum esse, et simplex esse, quod est. Ideo verum est ei esse, quod est, quia totum unum et simplex est esse, quod est.

Sunt nonnulla, quæ unum dicuntur, sed diversis modis. Est unum, quod collectione dicitur unum, quemadmodum gregem unum dicimus, in quo sunt multa animalia. Est unum, quod compositione dicitur unum, quod corpus, in quo multa membra sunt. Est unum, quod similitudine dicitur unum, sicut cum vocem dicimus unam vocem, quæ a multis est prolata. Horum omnium nihil vere est unum, secundum tamen aliquem effectum unum dicta sunt; quia quodammodo ad unitatem accedunt. Inveniuntur quædam res, quæ vere unum dicuntur, sicut animæ nostræ, quæ vere unum sunt, in quantum essentialiter sunt, sed summe unum non sunt, quia invariabiliter non sunt. Quod igitur essentialiter et invariabiliter unum est, vere et summe unum est, quod solus Deus est. Cum igitur natura hominis, et natura Dei ita diversi sint, ut dictum est; quia homo ex corpore et anima constat, quorum natura diversa est, et ideo multiplex, nec vere unum esse possit; quia in corpore aliud est magnitudo, aliud color, aliud figura, et hæc invicem mutari possunt; potest enim et mutata magnitudine manere idem color et eadem figura, et colore mutato manere eadem figura et eadem magnitudo, et figura eadem non manente tam magnum esse et eodem modo coloratum, et quæcunque alia simul dicuntur de corpore, possunt et simul et plura sine cæteris commutari, ac per hoc multiplex esse convincitur natura corporis, simplex autem nullo modo.

Anima vero per se considerata, licet in comparatione corporis simplicior sit, tamen et ipsa multiplex, non omnimode simplex est. Quia in anima aliud est artificiosum esse, aliud inertem, aliud memorem, aliud cupiditas, aliud timor, aliud lætitia, aliud tristitia, et alia similia, quæ in animæ natura inveniri possunt, manifestum est non simplicem, sed multiplicem ejus esse naturam. Dei vero natura omnino simplex est, omnino immutabilis, omnino invariabilis, vere et summe unum est. Cum, inquam, natura hominis et natura Dei ita ab invicem differant, merito quæritur quomodo homo unus spiritus cum Deo esse possit, quia Scriptura hoc dicit: *Qui Domino adhæret, unus spiritus est?* (1 Cor. vi.)

CAP. XXXV. *Quomodo plura vocabula in hominis natura multipliciter, non item in divina significant?*

Antequam hanc quæstionem solvam, aliam, quam illa est, ponam, ut hæc soluta illius sententiam non impediatur. Quæ est ergo ista quæstio? Quomodo

videlicet multa vocabula in hominis natura multipliciter et mutabilitatem significant: ita quoque multa vocabula diversa de Deo, qui nec non simplex, nec mutabilis est, dicantur? Hoc inde est quod aliter habent significare, quæ de homine dicuntur, aliter ea, quæ de Deo dicuntur. Quæ de homine dicuntur, quod in homine sint, non quod homo sint, dicuntur, ut est memoria, intellectus, dilectio, sapientia et quidquid horum simile colligeris. Quæ vero de Deo dicuntur, quæcunque talia de Deo dicuntur, quæ ad se dicuntur, ut est vivus, æternus, immutabilis, sapiens, potens, justus, bonus, beatus, et horum omnium catalogus, quæ secundum qualitatem substantiæ dici videntur, non secundum qualitatem, sed secundum substantiam dici intelligendum est. Absit enim, ut Deus secundum substantiam dicatur, et bonus secundum qualitatem, sed utrumque secundum substantiam? Non enim in illa simplici et incommutabili Dei natura aliud est esse, et aliud bonum esse; aliud magnum esse aut sapientem aut verum esse, aut omnino ipsum esse. Sed hæc omnia, et quæcunque ad se dicitur, una et simplex et incommutabilis essentia sunt, hoc est, unum et idem sunt. Excellit ergo Dei substantia omnibus creatis substantiis, ita ut dici possit substantia supersubstantialis. Pluraliter dixi substantiis, quia substantia non uno modo accipitur.

Substantia enim quandoque a *substando* dicitur, quod proprie dicitur de materia primordiali, quæ, ut ait Plato, substatur omnibus formis tam substantialibus quam accidentalibus, quæ, quamvis in actu rerum nunquam sine formis et accidentiis invenitur, tamen ad substantiam sui eis non indiget. Nam corpora et spiritus esse possunt in natura substantiæ, etiamsi formæ omnes ab eis recederent, quod quamvis in actu nunquam fieri possit, tamen intellectus ea sic considerare potest.

Dicitur etiam substantia a *subsistendo* quasi subsistentia, quod secundum formam substantialem, quæ in materia subsistit, dicitur; quia fluxum materiei sub se stare facit, ut est videre in rebus tam artificialibus quam naturalibus. In artificialibus sic. Sit aurum, et sit rude: fluxus est quidam in eo, quia recipere potest quamlibet formam vel Achillis, vel Leonis. Si insculpatur forma Achillis, sistitur illa materia a suo fluxu; quia interim dum formam illam habet, aliam in se non recipit. In naturalibus quoque ille primordialis fluxus sistitur, dum ei a natura talis forma imprimatur, scilicet humanitas, ita ut secundum eandem partem non possit recipere formam asini vel alterius cujuslibet rei.

Dicitur etiam substantia ab utroque et a *substando* et a *subsistendo*, scilicet quæ consistit ex materia et forma, ut quilibet homo, sicut Aristotelis substantia est a *substando*, quia substatur formis substantialibus et accidentalibus; et substantia est a *subsistendo*, quia quodammodo subsistit, id est fluxum

materiæ suæ sistit, cum ex collectione accidentium, A quæ in eum conveniunt, sit quodammodo discretum et determinatum ab alia re, quod habet ex proprietate formæ.

Hos modos propter paupertatem Latinæ linguæ uno vocabulo nos significamus. Græci vero, quorum lingua abundat in verbis, tria ibi vocabula habent: *Hypostasis*, quod dicitur *substantia* a *substando*, quia formis substat; et *Usiosis*, quod interpretatur *subsistentia*, quod est forma substantialis; et *Usia*, quod interpretatur *essentia*, quod est nomen compositum ex utroque, ex materia scilicet et forma, et habentis similitudinem compositi ex materia et forma, ut anima. Et ideo essentia ponitur pro composito ex utroque, quia nec forma nec materia est per se, sed compositum ex utroque proprie dicitur esse.

CAP. XXXVI. *Reditus ad solutionem principalis quæstionis de unitate spiritus humani cum divino.*

Secundum hanc considerationem excellit Dei substantia, sicut dictum est, omnibus creatis substantiis; quia increata est, nec est materia de materia, nec substat formis, nec est subsistentia, qua fluxum materiei sistat; quia est forma sine forma; quia de nullis accidentiis est collecta, nec est essentia de utroque composita. Quia ergo Dei substantia, vel, quod melius dicitur, essentia ita solidum et ita immutabile, quod nec mutetur nec omnino mutari possit, simplex est, non immerito Dei substantia dicitur supersubstantialis substantia, et essentia C superessentialis essentia.

Cum ergo tam diversa sit Dei natura et hominis natura, merito quæritur quomodo fieri possit quod dicitur: *Qui adhæret Domino, unus spiritus est?* (I Cor. vi.) Hujus quæstionis causa, prædicta ita exaggerata sunt. Hoc primum scias, quod nullus in hac vita, qua *corpus, quod corrumpitur, aggravat animam* (Sap. ix), quantumvis sanctus, quantumvis spiritualis, unus spiritus cum Deo plene perfecteque fieri possit, quod in futuro reservatum est.

Quapropter puto dictum: *Qui adhæret*, non qui inhæret. Qui adhæret, foris est; qui inhæret, intus est. Qui adhæret, separari potest; qui inhæret, tenaciter conglutinatus est. In hunc modum secundum statum, qui nunc est, et qui futurus est, potest D et illa sententiæ Domini accipi, qua dicitur: *In his duobus præceptis; videlicet charitatis, tota lex pendet et prophetæ* (Matth. xxi). *Pendet*, dixit, non manet; quod pendet, cadere potest; quod manet, casum non timet. In hac vita charitas pendet, quia amitti potest, illa, videlicet quæ est incipiens et proficiens; quæ autem perfecta est, et in finem perseverat, illa nunquam excidet.

Dices: Unde tibi hæc præsumptio, quod verba divinæ auctoritatis sic corrigis? Non corrigo quod aut superflua aut male dicta sint, sed sententiæ sententiam parit.

Age, ingrediamur proinde considerare: quomodo Dea et homo, qui diversi in natura sunt, unus

spiritus fieri possint. Uniri nequeunt, qui dissimiles sunt. Deus autem et homo dissimiles sunt; uniri ergo nequeunt, quandiu dissimiles sunt. Hanc dissimilitudinem peccatum et poena peccati facit. Quandiu ista dissimilitudo manet, tandiu uniri nequeunt. Similis autem erit homo Deo, cum ad antiquam dignitatem flet, sicut creatus est ad similitudinem et imaginem Dei, imo cum flet, supra quam creatus est, et supra quam in creatione accepit. In creatione accepit posse non mori; in futuro accipiet, non posse mori. In creatione accepit posse non peccare, in futuro accipiet non posse peccare. Utrumque autem posse non mori et posse non peccare perdidit, cum peccavit, per quod abiit a Deo in regionem dissimilitudinis. Rediet autem ad Dei similitudinem, cum factus fuerit omnino immortalis et confirmatus, ne amplius peccare possit.

Quando flet hoc? Apostolus dicat: *Canet enim tuba et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur* (I Cor. xv), tam in corpore, quam in anima. Quomodo? de morte ad immortalitatem, de corruptione ad incorruptionem, de immutabilitate ad immutabilitatem. Per quem? *per Dominum nostrum Jesum Christum Salvatorem nostrum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ* (Phil. iii). Anima vero, ut sit, ubi ipse est, juxta id: *Pater volo ut ubi ego sum, illic sit et minister meus* (Joan. xii). Et ubi est Christus? in plena visione divinitatis; quia, quidquid Deus est, anima Christi videt, totum intelligit, totum unitum sibi habet. Si Christus totum habet, quid superest nobis? quid nos ibi videbimus? Quantum ipse dedit. *Nemo enim novit Patrem nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare* (Matth. xi). Magnus honor, ut ubi est unicus, ibi sit et adoptatus, non quidem æqualis factus divinitati, sed consociatus æternitati. Quomodo ergo erimus unus cum Domino spiritus? Videlicet cum naturæ nostræ fluxus in illo sistetur? quomodo fluxus naturæ in illo sistitur?

Cum ad similitudinem divinæ formæ inseparabiliter conglutinatur, quæ non mutatur. Tales erimus, quale illud est, quod visuri sumus. *Videbimus autem Deum facie ad faciem* (I Cor. xiii). Facies autem Dei una est; facies ergo nostra una erit, quia secundum unam faciem Dei erit, et semper una erit; quia facies Dei una immutabiliter erit, et facies Dei est ipsum totum, quod est. Totum dico, quia Deus sive dicatur sanctus, sive æternus, sivo bonus, sive justus, sive beatus, non ista de eo dicuntur quasi accidentia, sed ista omnia est una vere et summe simplex ejus essentia, quia non est ibi aliud et aliud, sed omnia unum et idem sunt. Idcirco facies Dei una est. Facies nostra autem est cognitio nostra, qua Deum talem cognoscimus. Deo autem tribus modis conjungitur, visu, intellectu, amore. Visu, cum videmus quod est; intellectu, cum intelligimus quod est; amore cum diligimus quod videmus et intelligimus.

CAP. XXXVII. *Adhortatio ad quærendam constantem cum Deo unionem, et conclusio operis.* A plene videatur Deus. Exercendus est intellectus. quo tunc perfecte capiatur Deus. Nutriendus et

Tali modo Deo inhæremus, et sic inhærendo unus spiritus cum Domino edicimur; non tamen æquales Deo, sed ad æqualitatem Dei erimus, quia immutabimur: et quod nunc impossibile est, tunc erit possibile. Quid enim aliud est immutatio nostra nisi quod supra hoc, quod modo est, tunc erit natura nostra. Et quod nunc videmus, quod intelligimus, quod amamus, ab eo nunquam in æternum desectemus; quia præter hoc nil aliud quæremus? Habet enim in se omne delectamentum, ut manna quondam pro velle cujusque gustum desideratum. Et si hoc fieri potuit in re materiali longe Deo impari, quid dubitas super id et longe melius nobis in Creatore fieri.

Sed interim, dum in ista corruptione vivimus, mundandus est cordis oculus, quo tunc plane et

castificandus est amor, ut tunc ex omnibus viribus et caste diligatur Deus. Si tu, frater, secundum hæc omnia feceris, perfectus et unus spiritus cum Domino eris. Omnes in hoc consentiamus, ut omnes unum simus, sicut Pater et Filius et Spiritus sanctus unum sunt. Nos omnes unum simus, ut habeamus omnes unam voluntatem, unam intentionem et unam charitatem, ut videamus, intelligamus et amemus Patrem et Filium et Spiritum Sanctum, unum Deum in Trinitate et Trinitatem in unitate, et finis est. Sit quoque libri hujus hic finis. Vive, vale, frater, sit pax æterna super te. Amen.

Explicit Tractatus bonus de pœnitentia et de diversis tentationibus religiosi cujusdam, quem alter religiosus senex eodem libello informatur.

ANONYMI BENEDICTINI

Qui sæculo XII floruisse videtur

LIBELLUS DE CONSCIENTIA

(D. Bern. Pezius, *Bibliothæca ascet. antiquo-nova*, Ratisbonæ, 1724, tom. VI, p. XXIX, ex ms. cod. bibliothecæ Mellicensis.)

MONITUM.

De Anonymi hujus, minime infæcti, Opusculo nihil aliud nunc dicere habeo, quam quod jam ad libellum *De pœnitentia* (supra, col. 863) commemoravi. Codex Mellicensis membraneus, unde id expropsi, trecentis abhinc annis, et quidem perquam flagitiose exaratus est, cujus menda omnia sine altero exemplo persanare haud licuit. Dispescitur libellus in duas partes, quarum prior a cap. 1 usque 6 de vario statu et affectione humanæ conscientiæ succincte et acute agit interpositis nonnullis gnomis, prudentia et pietate plenissimis; posterior pars in *cogitationum nostrarum rationibus et modis*, quæ res in ascési omnium perplexissima est, versatur.

LIBELLUS DE CONSCIENTIA.

PROLOGUS.

Petis a me, dilecte mi, quod supra me, imo contra me est, videlicet lumen scientiæ, conscientiæ puritatem. In utroque falleris, sed falli non credis; ita vel dilectione mea tangeris vel opinione. Ego novi, quid sim, et quid possim; peccator enim sum et ultra modum peccans peccator, et ingenii vivacitas ullum in me non habet locum. Accedit ad hoc negotiorum multiplicitas, quæ etiam in homine ingenioso totius doctrinæ semina vel obruit vel repellit. Juxta Sapientem enim sapientia scribenda est in tempore

C otis, et qui minoratur actu percipiet eam (Eccli. xxxviii). Verumtamen etsi, non eo, quod amicus es, tamen quia importunus es, juxta præceptum Domini, (surgam) et dabo, quod tibi necessarium est, si quid mihi ad manum venerit. Tribuat tibi Dominus secundum cor tuum. Ipse enim est, qui dat voci suæ vocem virtutis, qui in dulcedine sua pauperi parat, qui replet in bonis desiderium tuum.

CAP. I. *Conscientia abyssus dicitur.*
Conscientia hominis abyssus multa est. Sicut